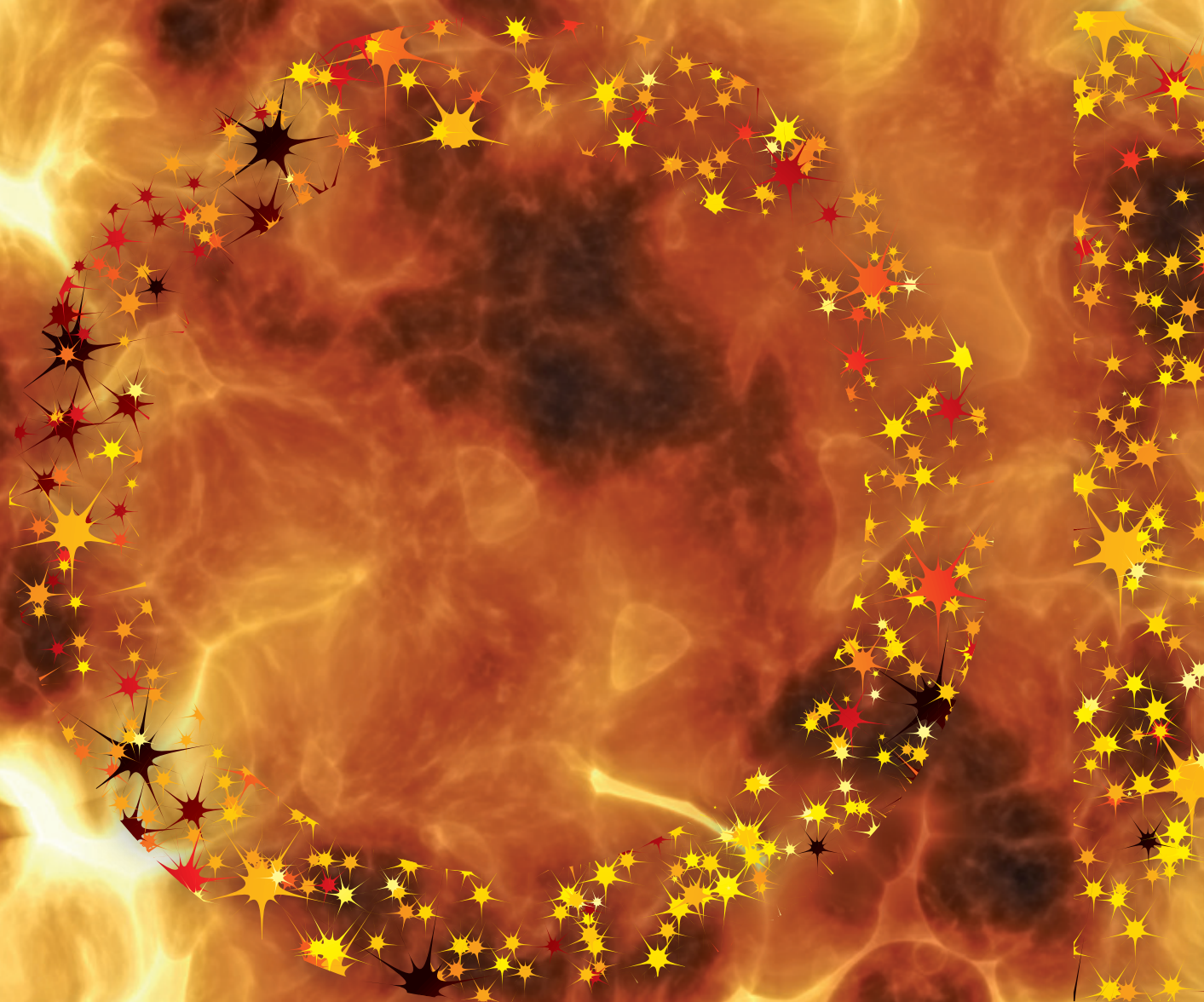

OnderwijsInnovatie

Nummer 2 • juni 2010

Open Universiteit

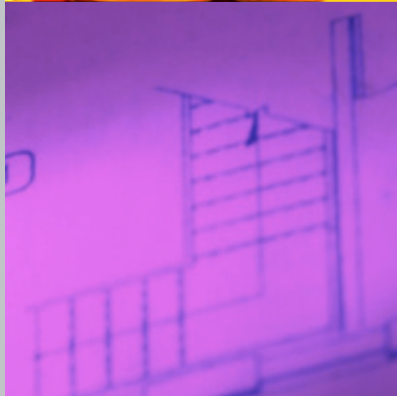

- 'Geef docenten de ruimte'
- SURF wil vernieuwen en meer grip op ict-privacy
- Hoe borg je het niveau van afstuderen in het hoger onderwijs?
- Best practices voor stimulerend, academisch onderwijs

Bronnen
Innovatie **Kennisdeling**
Kracht door kennis Beroepsprofielen
Actueel onderwijsnieuws **Gratis cursussen**
Onderzoek **Mobiel leren** Leven-lang-leren
Co-creatie **www.OpenU.nl** Topics
Werken en leren **Vakkennis** E-learning
Vacatures **Leren en Technologie** RSS Feeds
Professionals **Community** Blogs
Up-to-date **Onderwijs** Test jezelf
Publicaties

Open Universiteit
www.ou.nl

BELEID

13 SURF wil vernieuwen en meer grip

op ict-privacy SURF, de samenwerkingsorganisatie van het hoger onderwijs als het gaat om ict-innovatie, doet er de komende vier jaar alles aan om in tijden van bezuinigingen internationaal concurrerend te blijven. De organisatie heeft in haar meerjarenplan 2011-2014 veel ambitieuze doelstellingen.

COLUMN

15 Academisch failliet als springplank voor innovatie Frans Nauta.

INTERVIEW

9 'Geef docenten de ruimte' Steeds vaker wordt de rol van de docent genoemd als essentiële factor bij het invoeren en slagen van de innovatie van ons onderwijs. Daarom ditmaal een gesprek met drie gedreven docenten: Roelien Bos-Wierda, Rob Martens en Ruud Schotting.

NIEUWS

4 Onderwijsnieuws Chronologisch overzicht van drie maanden onderwijsnieuws.

24 NWO vreest pottenkijkers Liever een nieuwe rechtszaak dan de regels aanpassen. Met een juridisch trucje wil onderzoeksfinancier NWO haar variant van peer review redden, terwijl de rechter er geen spaan van heel liet. Koudwatervrees, vinden critici. 'Dit vonnis dwingt NWO om explicieter te zijn over haar criteria.'

30 Onderzoeksnieuws Een overzicht van recente ontwikkelingen in nationaal en internationaal onderzoek naar onderwijsinnovatie.

ONDERWIJS

33 Beter inwerken leidt tot hoger resultaat

Nieuwe medewerkers en stagiairs moeten vaak zelf hun weg vinden in de functie en manier van werken. De toegevoegde waarde van nieuwe medewerkers wordt zodoende niet optimaal benut. Van Ooijen ontwikkelde het Company Entrance Model als praktisch hulpmiddel voor het begeleiden van nieuwe medewerkers.

ONDERZOEK

26 Hoe borg je het niveau van afstuderen in het hoger onderwijs?

Met de komst van het competentiegericht onderwijs, maar vooral met de introductie van de major-minor-structuur, ontstaat er steeds meer behoefte om het afstudeerniveau van studenten goed te kunnen borgen. Hogeschool INHolland startte in 2007 hiervoor een project en onderzocht gedurende een aantal jaren de kwaliteit van het afstudeertraject bij de verschillende opleidingen.

OPINIE

16 Wat is dé waarheid in ons onderwijs?

Er wordt vaak gezegd dat leerlingen en studenten moeten leren nadenken. Tegelijk is het onderwijssysteem zo ingericht dat op elke vraag slechts één antwoord mogelijk is. Deze 'cultuur van dé waarheid' staat volgens lector Delnooz innovatief denken in de weg.

PRAKTISCH ARTIKEL

17 Best practices voor stimulerend,

academisch onderwijs Van universitair docenten wordt verwacht dat ze stimulerend academisch onderwijs geven en op die manier bijdragen aan een krachtige leeromgeving voor studenten. Reflectie op het eigen en andermans handelen is essentieel, zowel voor het vormgeven van stimulerend academisch onderwijs als voor het verbeteren ervan. Binnen universitaire opleidingen wordt door docenten weinig gezamenlijk gereflecteerd. Om dat te stimuleren heeft het jong-docentennetwerk van de Universiteit Utrecht (Nebula) een workshop georganiseerd met de centrale vraag: 'Hoe kunnen docenten de ontwikkeling van academische houdingen, kennis en vaardigheden van studenten stimuleren?' In dit artikel worden de achterliggende rationale, procedure en opbrengsten van de workshop gepresenteerd.

Deze rubriek is mede tot stand gekomen met bijdragen van het Hoger Onderwijs Persbureau.

MAART

Praktisch nut van onderzoek beter meetbaar

Hoe helpt medisch wetenschappelijk onderzoek patiënten sneller te genezen? Wat is de CO2-besparing van nieuw ontwikkelde machines? Dit soort vragen moeten een grotere rol spelen bij het beoordelen van onderzoekskwaliteit, vinden wetenschappers. Nu wordt de kwaliteit van wetenschap en vakgroepen vaak gemeten aan de hand van het aantal publicaties en de mate waarin die worden geciteerd door anderen. Om ook de maatschappelijke relevantie van onderzoek mee te nemen hebben KNAW, NWO, VSNU, de HBO-raad en het Rathenau Instituut een nieuwe methode ontwikkeld die praktisch nut van onderzoek meetbaar maakt. Met Evaluating Research in Context, kortweg ERiC, kunnen wetenschappers zelf de maatschappelijke waarde van hun werk laten zien.

Bachelorstudenten struikelen massaal

Van de wo-studenten die na de propedeuse overblijven, haalt minder dan de helft het bachelordiploma in vier jaar. De rest loopt meer dan een jaar vertraging op of stopt ermee.

Dat blijkt uit een landelijke vergelijking van rendement en herinschrijving aan de bacheloropleidingen van Nederlandse universiteiten. Opvallend genoeg blijkt er geen verband te bestaan tussen een strenge selectie in het eerste jaar en de prestaties van het cohort in latere jaren.

Servicecentrum Leven Lang Leren Limburg

Vier onderwijsinstellingen, Arcus College, Hogeschool Zuyd, Leeuwenborgh Opleidingen en Open Universiteit Nederland, hebben samen het servicecentrum Leven Lang Leren Limburg opgericht. Dit centrum biedt advies en ondersteuning aan bedrijven en instellingen in de regio die hun medewerkers mogelijkheden willen bieden voor leven lang leren. Het servicecentrum zorgt dat organisaties kunnen profiteren van de gebundelde expertise van de vier kennisinstellingen. Het doel van het servicecentrum is om de kennis-economie te stimuleren door leven lang leren in Limburg op een hoger peil te brengen.

Kamer akkoord met nieuwe opleidingskeuring

Het moet snel duidelijk worden of de nieuwe manier van opleidingen keuren inderdaad tijd en geld scheelt. In de tussentijd geeft de Tweede Kamer alvast groen licht voor de aangepaste Wet op de accreditatie. Universiteiten en hogescholen kunnen hun opleidingen vanaf 2011 eenvoudiger en sneller laten goedkeuren, als ze hun onderwijsbeleid en algemene voorzieningen op orde hebben. Op papier klinkt dat goed. Of het ook in de praktijk prettig uitpakt, moet binnen twee jaar duidelijk worden. Dan laat de staatssecretaris de nieuwe wet op de accreditatie evalueren.

Overal in Europa bama

Bijna alle universiteiten van Europa hebben het bama-systeem ingevoerd. Ook het studiepuntensysteem ECTS is vrijwel overal doorgedrongen. Het Europese hoger onderwijs is daardoor makkelijker te vergelijken. Dit blijkt uit een enquête van de Europese universiteitenvereniging EAU onder ruim

achthonderd Europese universiteiten. Met andere afspraken gaat het iets minder hard. Zo geeft slechts tweederde van de instellingen aan alle afgestudeerden een diplomasupplement, waaraan werkgevers kunnen aflezen wat de gevolgde opleiding precies inhield. Veertien procent van de instellingen geeft het op verzoek.

VSNU-onderzoeksprijs

Bachelorstudenten van universiteiten en hogescholen die interessant en maatschappelijk relevant onderzoek doen, kunnen voortaan meedingen naar de "Student research award" van de VSNU. De prijs zal medio oktober voor het eerst worden uitgereikt tijdens een conferentie bij de Universiteit Leiden. Daar kunnen Nederlandse en Vlaamse bachelorstudenten hun onderzoek presenteren. Een comité met wetenschappers van alle universiteiten belooft het beste onderzoek. Over de hoogte van het te winnen geldbedrag moet nog worden besloten.

Nieuwe overlegpartner voor onderwijs-beleid

Werkgevers en werknemers in het onderwijs gaan voortaan één of twee keer per jaar met de regering praten over problemen die de afzonderlijke onderwijssectoren overstijgen. Daartoe is de Stichting van het Onderwijs (SvHO) opgericht met als voorzitter VSNU-topman Sijbolt Noorda. De stichting komt voort uit het advies van de Commissie Leraren onder leiding van SER-voorzitter Rinnooy Kan en vertegenwoordigt het hele onderwijs, van basisschool tot universiteit. De oprichters hopen dat de stichting uitgroeit tot een belangrijk overlegorgaan waarin het kabinet onderwijsvraagstukken kan bespreken met de organisaties uit het veld.

Goede score voor Nederlandse wetenschappers

Nederlandse onderzoekers hebben nog altijd flinke impact op de wetenschap, vergeleken met andere landen. Vooral in de natuurkunde is het Nederlandse aandeel naar verhouding groot. Dat staat in het NOWT-rapport dat om de twee jaar gepubliceerd wordt. In de Nederlandse natuurkunde is de citatie-impact eenderde groter dan zou mogen worden verwacht, gezien de omvang van de Nederlandse wetenschappelijke wereld. Ook in de gezondheid (29 procent hoger) en landbouw (22 procent hoger) doet Nederland het goed. In de vakgebieden techniek (11 procent hoger), gedrag & maatschappij (13 procent hoger) en economie (18 procent hoger) steekt Nederland ook boven het gemiddelde uit. Wereldwijd staat Nederland daardoor op de vierde plaats, vlak achter de Verenigde Staten en Denemarken. Ruim boven alle andere landen staat Zwitserland op nummer één. De Zwitsers krijgen met hun artikelen 46 procent meer citaten dan gemiddeld.

Wiskundegenie weigert miljoen dollar

Eén miljoen dollar won Grigoriy Perelman voor het bewijzen van de stelling van Poincaré, een van de lastigste puzzels in de wiskunde. Maar de 44-jarige Rus bedankt ervoor. 'Ik heb alles wat ik wil', liet hij in de Daily Mail optekenen. De prijs is toegekend door het Clay Mathematics Institute, dat één miljoen dollar uitloofde voor de oplossing van zeven belangrijke wiskundige raadsels. Eerder weigerde Perelman al de Fields Medal, een soort Nobelprijs in de wiskunde. De Rus loste het honderd jaar oude vraagstuk in 2002 op en leeft sindsdien als een kluizenaar in Sint-Petersburg. Volgens een buurvrouw heeft hij alleen een tafel, een kruk en een bed en wemelt het in zijn kamer van de kakkerlakken.

Onderzoekswebsite vernieuwd

Het onderzoek van Nederlandse universiteiten en wetenschappelijke instituten is toegankelijker gemaakt. Op de vernieuwde website www.narcis.nl kunnen bezoekers eenvoudig op onderwerp of persoon zoeken. De website, die enkele honderdduizenden publicaties bevat, wordt beheerd door de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen (KNAW).

Vier miljoen voor stage educatieve minor

Middelbare scholen met stagiairs van de verkorte universitaire lerarenopleidingen komen in aanmerking voor extra geld. Staatssecretaris Van Bijsterveldt heeft hiervoor vier miljoen euro gereserveerd. Met dat geld kunnen tot 2012 ruim duizend bachelorstudenten worden begeleid die een bij hun studie passende educatieve minor volgen. Wie dit succesvol doet, mag lesgeven op de mavo en in de onderbouw van havo en vwo. De versnelde lerarenopleiding wordt dit jaar aangeboden op tien universiteiten. Er doen ongeveer 275 studenten aan mee.

Hbo'ers studeren sneller dan wo'ers

Studenten aan de universiteit doen gemiddeld langer over hun driejarige bacheloropleiding dan hbo'ers over hun vierjarige studie. Dat ligt vooral aan de mannelijke wo'ers, die gemiddeld ruim vijf jaar nodig hebben om hun diploma te behalen. Dat blijkt uit nieuwe cijfers van het Centraal Bureau voor de Statistiek. Wo-bachelors die in het jaar 2007/2008 hun diploma behaalden deden gemiddeld vier jaar en zeven maanden over hun opleiding. Dat is ruim anderhalf jaar langer dan de drie jaar die

ervoor staat. Hbo'ers liepen gemiddeld slechts vier maanden uit op hun vierjarige opleiding. Vrouwelijke universitaire bachelor-studenten studeren veel sneller af dan mannen in het wo. Dat geldt opvallend genoeg voor alle studierichtingen, ook voor de bèta- en techniekstudies.

APRIL

Ontschotting tussen hbo en wo

Het binaire stelsel van hbo en wo functioneert prima en hoeft niet op de schop. Maar het onderscheid tussen hogeschool en universiteit moet niet te star worden volgehouden. Dat is één van de belangrijkste conclusies van de commissie Veerman. Volgens de commissie is het onderscheid tussen hbo en wo niet principieel, maar praktisch. De universiteit is er voor onderzoek, de hogeschool voor beroepsopleidingen. Maar meer kruisbestuiving en mengvormen zijn wenselijk aldus de commissie.

Hoger onderwijs is eenheidsworst

Onderwijsinstellingen willen allemaal hetzelfde doen, zei Karl Dittrich (NVAO) op een congres over onderwijskwaliteit. En studiekeizers straffen dat niet af. Dittrich moet wel eens lachen om alle intentieverklaringen, mission statements en strategienota's van universiteiten en hogescholen. 'Het is lastig te zien wie nu wat zegt en waarom het gezegd wordt. Iedereen wil excellent onderwijs en onderzoek in een internationale omgeving aanbieden.' Volgens Dittrich zijn er geen slechte opleidingen meer in Nederland, maar ook nauwelijks excellente opleidingen. Instellingen willen allemaal het succes van de burens kopiëren en lijken daardoor te veel op elkaar. Maar dat komt volgens Dittrich ook door studenten, die de inhoud en kwaliteit van opleidingen nauwelijks laten meewegen als ze een opleiding kiezen.

Duidelijkheid in gesteggel titulatuur

De commissie Veerman wil dat hbo'ers straks dezelfde bachelor- en mastertitel voeren als academici. Na jarenlang gesteggel gaan ook de universiteiten daarmee akkoord. 'Wij hakken deze gordiaanse knoop met een glimlach door', zei commissievoorzitter Veerman bij de presentatie van zijn rapport. Het onderscheid tussen hoger beroepsonderwijs en universitair onderwijs hoeft niet zo nodig te worden bewaakt met de titulatuur. Academici mogen zichzelf bachelors en masters of arts, dan wel of science noemen, hbo'ers moeten het zonder die toevoegingen stellen. Dat leidt volgens de commissie tot onderwaardering van het hbo-diploma in het buitenland.

'Lerarenbeurzen hebben nauwelijks effect'

Het verstrekken van studiebeurzen voor leraren heeft weinig effect, stelt het Centraal Planbureau. Er worden vooral leraren mee bereikt die zich sowieso zouden bijscholen. Van elke tien lerarenbeurzen gaan er acht naar leraren die al van plan waren bijscholing te volgen. Eén op de tien lerarenbeurzen wordt bij nader inzien niet gebruikt en ook niet uitbetaald. En slechts één lerarenbeurs sorteert effect: die zorgt ervoor dat een leraar zich bijschoolt die er zonder het extra geld niet aan was begonnen. Iets beter werkt de subsidie voor opleidingen die langer dan een jaar duren: dan heeft twee op de tien lerarenbeurzen het bedoelde effect. Daarom doet het CPB een aanbeveling: trek alleen lerarenbeurzen uit voor langere opleidingen. En geef ze niet voor een opleiding waar de leraar al aan begonnen is.

Onrust over studie-uitval

De studie-uitval is nog altijd veel te hoog, vindt de Onderwijsinspectie. Instellingen moeten nog meer doen om studenten aan een opleiding te laten beginnen die bij ze past. Dat blijkt uit het onderwijsverslag 2008-2009 van de inspectie. De inspectie betreurt het dat de universiteiten en hogescholen alleen afspraken met het ministerie hebben gemaakt over de uitval in latere studie jaren. Landelijke streefcijfers voor het zo belangrijke eerste jaar zijn er echter niet en dat maakt het voor de inspectie moeilijker om de ontwikkeling van de studie-uitval in beeld te brengen.

Investeren in hogescholen levert geld op

Iedere euro die in hogescholen wordt geïnvesteerd, levert drie euro rendement op. Dat heeft de HBO-Raad laten berekenen door onderzoeksbureau Tier. Vooral het bestrijden van studie-uitval is erg profijtbaar. Bij het rendement zijn ook minder voor de hand liggende baten meegeteld. Zo plegen afgestudeerden in het hoger onderwijs minder misdrijven en leven ze gezonder. Dat bespaart de maatschappij als geheel uitgaven aan criminaliteitsbestrijding en gezondheidszorg. Volgens het onderzoek levert een investering van 630 miljoen euro in 2015 na een werkzaam leven van veertig jaar een rendement van anderhalf miljard euro op.

Meer bèta-meisjes

Meisjes hebben de afgelopen jaren iets vaker gekozen voor een bètastudie. Onder jongens verloren technische opleidingen juist aan populariteit. De totale belangstelling voor exacte wetenschappen veranderde nauwelijks. Het aantal studenten dat begon met een bètaopleiding aan een hogeschool steeg de afgelopen tien jaar met vijftien procent. Het totaal aantal hbo-studenten nam echter toe met twintig procent. Aan de universiteiten steeg het aandeel bètastudenten wel. Ten opzichte van het jaar 2000 waren er 62 procent meer bètastudenten bij een totale toename van het aantal universitaire studenten van 55 procent. Vooral opleidingen die slechts voor een deel uit bèta-componenten bestaan, zoals technische bedrijfskunde of vervoerskunde, kregen meer aanmeldingen.

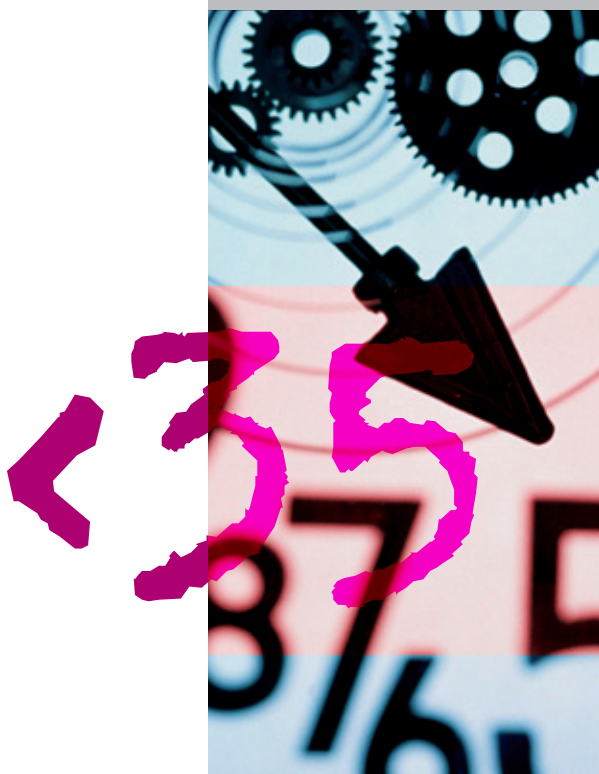
'Studeren is te makkelijk'

Zeker driekwart van alle studenten steekt te weinig tijd in zijn opleiding. Ze zouden 35 uur per week moeten studeren, maar de feitelijke studielast is lager. 'Stuitend', vindt de Landelijke Studenten Vakbond (LSVb), die zich baseert op eigen onderzoek. Uit het onderzoek zou tevens blijken dat studenten dat ook willen en dat ze graag meer willen studeren. Klachten over de lage studielast zijn niet van vandaag of gisteren. In de Studentenmonitor die het ministerie jaarlijks laat uitvoeren, mopperen studenten er al jaren over.

Studenten verslaafd aan sociale media

Amerikaanse studenten zijn verslaafd aan sociale media. Als ze het langer dan een dag zonder Facebook, Twitter of chatprogramma's moeten stellen, beginnen ze afkickverschijnselen te vertonen. Onderzoekers van de Universiteit van Maryland lieten tweehonderd studenten een dag lang geen gebruik maken internet, telefoons, computers en andere digitale media. Na vierentwintig uur beschreven ze dezelfde gevoelens als afkickende alcohol- of drugsverslaafden: onder meer teruggetrokkenheid, gejaagdheid en nervositeit. Ze hadden een bijna onweerstaanbare drang om toch online te gaan.

MEI

Veertig procent hoogopgeleiden in 2020

Over tien jaar moet veertig procent van de EU-burgers hoogopgeleid zijn. Dat hebben de landen van de Europese Unie met elkaar afgesproken. Ons land zou dat doel kunnen halen gezien de stijgende lijn: momenteel is 27 procent van de beroepsbevolking hoogopgeleid, terwijl dat acht jaar geleden nog maar 21 procent was. Van de Nederlanders tussen de 25 en 35 jaar heeft 38 procent een diploma van hogeschool of universiteit op zak.

Lerarentekort 'komt over vijf jaar'

Het langverwachte, maar nog niet uitgekomen, tekort aan leraren komt er over vijf jaar aan, voorspelt het ministerie van OCW. Dit jaar zou het tekort aan leraren voelbaar worden, dachten experts vier jaar geleden. Maar leraren gaan tegenwoordig iets later met pensioen en ook onbevoegde leraren mogen alvast lesgeven als het niet anders kan. Daardoor is het tekort nu nog niet zo hevig. Toch voorziet het ministerie voor

2015 alsnog een flink tekort. Alleen als de economische tegenspoed aanhoudt, zal het nog één of twee jaar langer op zich laten wachten.

Samen sterk

Organisaties van studenten, hogescholen en universiteiten roepen eensgezind de politiek op om de belangrijke adviezen van de commissie Veerman te verankeren in het nieuwe regeerakkoord. Ook als dat forse investeringen vergt. In lijn met de adviezen van de commissie Veerman, die in april verslag uitbracht, willen de organisaties het hoger onderwijs beter en toegankelijker maken en meer aan onderzoek koppelen. Instellingen moeten duidelijker kiezen waarop ze zich toelagen. Hoeveel geld hier precies voor nodig is, melden de organisaties niet.

'Ict kan EU-problemen oplossen'

De problemen waarmee de EU de komende decennia te kampen krijgt, zoals achterblijvende concurrentiekracht van de economie of personeelstekort in de zorg, kunnen alleen worden aangepakt met digitale oplossingen. Europees Commissaris Neelie Kroes (Digitale Agenda) zei dat tijdens een internationaal congres over informatietechnologie in Amsterdam.

De economische crisis heeft volgens Kroes 'jaren van economische en sociale vooruitgang weggevaagd'. De structurele zwakheden van de Europese economie zijn hierdoor blootgelegd. Zonder investeringen in de ict-sector dreigt Europa economisch achter te blijven.

Kroes wees erop dat de EU op dit vlak al achterloopt op andere grote economische machten, zoals de Verenigde Staten. Kroes presenteerde onlangs haar programma voor de komende jaren. Ze wil dat in 2020 iedereen in de EU kan beschikken over snel internet. Ook wil ze dat de 150 miljoen digitale maagden die de EU nu nog telt, actief worden op internet.

Meer opleidingen met numerus fixus

Steeds meer opleidingen laten een beperkt aantal studenten toe tot het eerste jaar. In

september komen er weer elf opleidingen bij met een numerus fixus: zes aan de universiteiten en vijf in het hbo.

Het wo telt nu 51 fixusopleidingen, blijkt uit de laatste cijfers. Daaronder negentien studies, zoals psychologie en geneeskunde. Vorig jaar hadden maar dertien studies een fixus. Ook in het hbo stijgt het aantal fixusopleidingen. Komend jaar zijn het er 47, in totaal vijf meer dan vorig jaar. Wel zijn er in totaal minder studies met een fixus: 23, tegen 26 vorig jaar. De kans om toegelaten te worden tot een fixusopleiding is groter in het hbo dan aan de universiteit. In het hbo zijn er straks 11.722 plaatsen voor 17.370 kandidaten. De 6.434 plaatsen aan universitaire fixusopleidingen worden onder 15.630 kandidaten verdeeld.

Wetenschappers verdeeld over intensieve veehouderij

Wetenschappers van Wageningen Universiteit zijn verdeeld over de vraag welke rol dierenwelzijn en duurzaamheid in hun onderzoek moeten spelen.

De discussie hierover is eind april in een stroomversnelling geraakt door het manifest van Roos Vonk tegen de intensieve veehouderij, dat inmiddels door 249 hoogleraren wordt gesteund, waaronder 31 Wageningse wetenschappers. Volgens een aantal van hen heeft de universiteit zich te lang blindgestaard op economische vraagstukken, waardoor afwegingen als duurzaamheid en dierenwelzijn uit het zicht raakten.

Kiezers bezuinigen liever op onderwijs dan op zorg

Kiezers investeren liever in de zorg (60 procent) dan in het onderwijs (27 procent), blijkt uit een steekproef door TNS Nipo. De helft vindt bezuinigingen op het hoger onderwijs acceptabel; voor het vmbo en mbo is dat maar een kwart. Vooral PVV-kiezers (74 procent) willen dat er minder geld gaat naar universiteiten en hogescholen. Bij GroenLinks is het juist andersom: 73 procent van de kiezers is tegen bezuinigingen op het hoger onderwijs. Een meerderheid van de ondervraagden wil niet dat de basisbeurs wordt afgeschaft.

'Geef docenten de ruimte'

Steeds vaker wordt de rol van de docent genoemd als essentiële factor bij het invoeren en slagen van de innovatie van ons onderwijs. Daarom ditmaal een gesprek met drie gedreven docenten: Roelien Bos-Wierda, Rob Martens en Ruud Schotting. 'Docenten worden gepiepeld door de directie, voor rotte vis uitgescholden door de leerlingen en geminacht door de ouders. Toch is het docentschap het mooiste vak dat er bestaat.'

Goed onderwijs gaat over betrokkenheid, kwaliteit en vernieuwing. De drie docenten aan tafel zijn het daarmee volmondig eens. Overigens valt het volgens hen met die vernieuwing wel mee. Rob Martens, hoogleraar Onderzoek aan de Open Universiteit Nederland, is stellig in zijn opvatting: 'Als je het onderwijs vergelijkt met bijvoorbeeld watermanagement, een operatiekamer of de landbouw, zie je dat er maar weinig in de klas veranderd is. De Mamoetwet lijkt wel een grote verandering, maar is daardoor het dagelijkse werk van een docent echt veranderd? Het antwoord op die vraag is: nee.'

Bord

Dat is ook de conclusie van Roelien Bos-Wierda, docente Engels aan de NHL Hogeschool Leeuwarden. 'Als ik het onderwijs van nu vergelijk met toen ik op het gymnasium zat in de periode van vóór de Mamoetwet, dan is er inderdaad nauwelijks iets veranderd. Grammatica wordt vaak nog steeds op het bord uitgelegd. Feitelijk wordt er weinig gedaan met de mogelijkheden die ict biedt.'

Ruud Schotting, hoogleraar Kwantitatief Watermanagement aan de Universiteit Utrecht en de Roosevelt Academy in Middelburg, heeft het idee dat sommige vernieuwingen worden ingevoerd omdat er vernieuwingen moeten worden geïntroduceerd. Schotting: 'Sommige vernieuwingen zijn ook helemaal geen verbeteringen. Mijn stokpaardje is het wiskundeonderwijs. Ooit heeft men het onzalige idee gehad om de grafische rekenmachine in te voeren. Zogenaamd een vernieuwing, maar we kunnen duidelijk aantonen dat die niet bijdraagt aan het wiskundig inzicht van leerlingen. Sterker nog; ze veróorzaakt verwarring! Dit rekenapparaat wordt door scholen misbruikt. Veel leerlingen hebben door dit ding geen idee waar ze mee bezig zijn. Ik ben ervoor dat de scholen een bord bij de ingang ophangen: "Rekenmachievrije school", net zoiets als "Kernwapen vrije gemeente".'

Gepiepeld

Bos-Wierda meent dat docenten op middelbare scholen te weinig ruimte hebben om te professionaliseren. Ze staan bijna allemaal 25 uur per week voor de klas en daar wringt naar haar idee de schoen. 'Begin professionalisering – en het geeft eigenlijk niet zo veel waarin – en geef docenten het gevoel dat het management hen serieus neemt in de noodzaak zich verder te ontwikkelen. Volgens mij is dat de kern van het probleem. Ik zie docenten zich ingraven in wat ze weten en wat ze kunnen. Tijdens mijn schoolbezoeken ervaar ik wat docenten dagelijks te verduren hebben. Ze worden gepiepeld door de directie, voor rotte vis uitgescholden door de leerlingen en geminacht door de ouders. Beginnende docenten hebben het moeilijk, ze krijgen weinig ruimte om zich te professionaliseren. Toch, en dat wil ik benadrukken, heb ik ieder jaar weer tientallen studenten die zeggen: het docentschap is het mooiste vak dat er bestaat.'

Schotting, die aan eerstejaars wiskunde geeft, constateert dat aan de ene kant de vernieuwers van het systeem staan en aan de andere kant de mensen die zich echt met het vak bezighouden. Hij ziet een enorm groot gat tussen deze twee groepen. 'Zo groot dat ze niet eens meer met elkaar praten', zegt hij. 'Heel erg schadelijk. Iemand die bijvoorbeeld natuurkunde gestudeerd heeft en leraar wordt, wil dat vak graag overbrengen. Kijk naar mezelf. Waarom sta ik voor die eerstejaars? Omdat ik die sommen lollig vind. Ik zie veel interessants in die sommen en dat wil ik die studenten vertellen. Daar leg ik al m'n ziel en zaligheid in. Ik wil met het vak bezig zijn, niet met de vorm. Ik denk dat voor heel veel docenten de koppeling met het vak – de inhoud dus – gestopt is op het moment dat ze een diploma kregen en zijn gaan lesgeven. Ze zijn helemaal los geraakt van de wereld van de wiskunde, natuurkunde of biologie of welk vak ze gestudeerd hebben. Terwijl er een duidelijke link moet zijn tussen de vakdocenten en het vak zelf.'

Sijmen van Wijk
Sanne de Roever

Rob Martens

'We hebben met z'n allen de professionele ruimte voor de docent wel heel erg klein gemaakt.'

Roelien Bos-Wierda

'Geef docenten het gevoel dat het management hen serieus neemt in de noodzaak zich verder te ontwikkelen.'

Ruud Schotting

'Er moet een rijke voedingsbodem zijn voor leraren om enthousiast te blijven en niet vast te roesten.'

Oppascentrale

Bos-Wierda haakt daar op in met een voorbeeld over de invalnormproblematiek. 'Geen school wil uren laten uitvallen', zegt ze. 'Daarom kan nu een leraar Engels verplicht worden wiskunde te geven, om maar een extreem voorbeeld te geven. Het maakt de school niet uit, als de leerlingen maar van de straat zijn. Als je het dan hebt over de liefde voor het vak, dan is zoiets natuurlijk killing. Je bent als docent dan niets meer dan een opgewaardeerde oppascentrale, dat noem ik geen professionele invulling van het vak.'

Maar het kan ook anders. Martens zou iedereen willen verplichten om eens te gaan kijken op een écht vernieuwende school. 'Daar krijg je inspiratie van. Er zijn de afgelopen jaren zoveel indianenverhalen over vernieuwingen de wereld ingegaan. Dat merk ik ook op vernieuwende scholen waar ik kom. Zij hebben daar echt last van. Ik denk dat we juist met de vernieuwing aan de slag moeten omdat er een ict-revolutie aankomt.'

Bos-Wierda en Martens zijn fervente voorstanders van professioneel ict-gebruik in het onderwijs en beiden zijn het erover eens dat de Nederlandse docent achterblijft in het gebruik van ict-tools. Bos-Wierda wijst op het punt dat een docent zich niet profileert met het adequaat gebruik van ict in zijn lessen; vernieuwing is voor het management vaak geen issue. 'Het gaat om goede examenresultaten en het behalen van de urennorm', aldus de docente. 'Ik heb het meegemaakt bij een groot vernieuwingsproject in de regio. Het project loopt heel goed. Vervolgens komt er een evaluatie. De manager zegt dat het project helemaal door de hoeven is gezakt. Hij heeft geen idee dat zijn docent inmiddels internationaal hoge ogen gooit met het project dat deze samen doet met scholen in het buitenland. Dit is illustratief voor de afstand tussen management en wat docenten daadwerkelijk in de klas doen.'

Vastgeroest

Martens heeft daarvoor een simpele oplossing: geef de docent zoveel professionele ruimte dat hij datgene kan doen waar hij zelf in gelooft. 'We hebben met z'n allen de professionele ruimte voor de docent wel heel erg klein gemaakt', zegt Martens. 'Doorbreek die vastgeroeste structuren en geef lucht en ruimte aan de docent.'

Schotting is het daarmee eens, maar ziet ook wel wat in het idee van Annette Roeters, inspecteur generaal bij het ministerie van OCW, die het lesgeven exclusiever wil maken. Schotting: 'Als ik in onze eigen keuken kijk, dan worden studenten ook wel heel weinig voorgelicht om een baan als docent te ambiëren. Ik heb lang geleden enkele jaren lesgegeven op een HTS. Fulltime docenten met een behoorlijk salaris gaven tien uur per week les. Dat probeerden ze op twee dagen te doen, dan had je een fulltime baan. Er was verder geen enkele verplichting buiten het geven van de lessen. Dan heb je zeker een behoorlijk exclusieve baan, maar het slaat natuurlijk helemaal nergens op. Er was buitengewoon weinig belangstelling om iets meer te doen dan strikt noodzakelijk. Ik vind de vernieuwing van het hbo een prachtig voorbeeld van hoe onderwijsvernieuwing ook tot grote verbeteringen kan leiden, en tot meer betrokkenheid van docenten.'

Martens vindt dat universiteiten de hand in eigen boezem mogen steken wat betreft het geringe aantal eerstegraads leraren dat afgeleverd wordt. 'Het gaat uiteindelijk om liefde voor het onderwijs. Studenten klagen over ongeïnspireerde docenten in het wetenschappelijk onderwijs. Zo zal de liefde niet ontluiken om zelf les te gaan geven. We betalen nu een hoge prijs voor de forse bezuinigingen. Onderwijs is een typische lange termijn investering. Er zijn solide berekeningen dat je als overheid je geld nauwelijks beter kunt besteden dan aan

onderwijs. Dat rendeert, het verdient zich gewoon terug.' Bos-Wierda voegt toe: 'Er is onlangs vastgesteld dat voor elke euro die je in een hbo-student stopt je er drie terugkrijgt.' Het onderwijs in Finland wordt internationaal vaak geroemd. Ook Martens is een voorstander van het Finse model, onder andere omdat men er geen onderwijsinspectie kent. Belangrijke kern van het Finse model is het grote aantal academisch geschoolden dat kiest voor een loopbaan in het onderwijs. Martens: 'Onze instroom voor de lerarenopleiding is heel anders. We zullen daarom naar oplossingen toe moeten die het onderwijs recht doen. Een reden temeer om echt ruimte voor vernieuwing te creëren, we moeten niet doorslaan in opbrengstgerichtheid.'

Weerbarstig

Schotting vertelt over een interessant NWO-programma voor bètadocenten, waarbij docenten een universitaire onderzoekstaak kregen voor één dag in de week. 'Een fantastisch idee', zegt hij, 'maar het blijkt dat maar heel weinig mensen zo ver komen dat ze het ook daadwerkelijk gaan doen. Want de school wil een goede leraar geen dag missen. Dat soort initiatieven is inspirerend, maar de realiteit is weerbarstig. Ik heb geprobeerd de docent aardrijkskunde op het gymnasium van mijn dochter warm te maken voor een gastcollege watermanagement. Er was geen tijd voor.'

Bos-Wierda wil meteen een groot misverstand uit de wereld helpen. 'Wat je vaak hoort is dat docenten voor interessante extra dingen geen tijd hebben "want het boek moet uit". Onzin. Nergens staat dat de inspectie tegen docenten zegt dat ze zover in een boek moeten komen. Uitgevers stellen de boeken zo samen dat er wel twee keer zoveel materiaal in zit als nodig is om op het gewenste niveau te komen. Het programma stellen

vakgroepen zelf samen. Op veel scholen zit daarin weinig ruimte voor interessante extra activiteiten, maar docenten doen zich dat deels zelf aan, vaak ook als een vorm van zelfbescherming.' Uit alle onderzoeken komt steeds weer de docent als kwaliteitsbepalende factor naar voren.

Schotting ziet een duidelijk link tussen vakdocenten en het vak zelf. 'Er moet een verbinding met de universiteit en de hogeschool zijn én blijven. Een rijke voedingsbodem voor leraren om enthousiast te blijven en niet vast te roesten. Ik zie een enorm verschil in niveau tussen mijn studenten die allemaal diezelfde weg hebben afgelegd en hetzelfde examen hebben gedaan. Iedere keer blijken goede studenten een steengoede docent te hebben gehad. Het draait om de intrinsieke motivatie bij de docent.'

Martens: 'En die intrinsieke motivatie wordt dikwijls kapotgemaakt door het gebrek aan autonomie bij docenten. Naarmate je meer ruimte bij mensen weghaalt en je ze het gevoel geeft geen eigen keuzes meer te kunnen maken, bijvoorbeeld door leraren in een heel strikt toetsformat te zetten, worden ze weggevoerd van de liefde voor hun vak. Dan ontstaat er onbehagen. Dan kom je vaak bij managers uit, want die vormen een factor van onbehagen. Men voelt zich gereduceerd tot een productie-eenheid die tijd moet schrijven. We gaan er voor de tiende keer met de kaasschaaf langs en hebben niet in de gaten welke prijs we daarvoor betalen: het uithollen van de liefde voor het prachtige vak van docent.'

Enthousiast

Nederland is een handelsland, een transitland en een overlegland. Bos: 'De beroepsprofielen en beroepscompetenties uit het competentiegericht leren zijn tot stand gekomen in nauw overleg met de beroepsgroepen. Dat vind ik persoonlijk een pluspunt. Vóór die tijd deden we uiteindelijk maar wat. Daar zat heel veel goeds bij, maar miste toch een focus op het beroep. Nu hebben lerarenopleidingen veel overleg met de beroepsgroep waar het om draait.'

Voor Schotting is het gemakkelijk. 'Wij hebben met de ingenieurswereld en onderzoekinstellingen te maken, die hebben onze mensen hard nodig. Als algemene universiteit hebben we veel met toepassingen te maken. Met onderzoek dat een beetje de nieuwsgierigheid prikkelt kunnen wij die toepassingen concretiseren. Maar ik ben een enorme tegenstander van op het allereerste niveau alsmaar proberen duidelijk te maken wat de toepassing zou kunnen zijn. Soms hoeft het niet direct over iets te gaan, en toch kun je de studenten enthousiast krijgen. Zowel voor leerlingen als studenten is het een heerlijk gevoel om te ontdekken: ik kan iets.'

Essentie

Nu met het dreigende docententekort de virtuele leraar ook weer uit de kast gehaald wordt zijn Bos, Martens en Schotting zeer eensgezind in hun opvatting over het professionele docentschap: je kunt nooit de menselijke interactie weghalen. Uiteindelijk zal kennisoverdracht van mens tot mens nodig blijven. Met de moderne techniek is voor veel kennisoverdracht

Interessante onderwijsinnovatie-initiatieven

Tweetalig onderwijs (TTO): leidt leerlingen op innovatieve wijze op tot wereldburgers. Wordt onder ander aangeboden op het Marnecollege (Bolsward) en CSG Liudger (Drachten).

www.marnecollege.nl

<http://raai.csqliudger.nl/Media/download/42546/TTO-pr2.pdf>

Project "Virtuele campus scholen VO Noord Friesland". Een vervolg op het project "Waddencampus" als kwaliteitsimpuls voor de vaak kleine scholen in het dunbevolkte Noorden van Nederland. Onderstaande URL gaat over het winnend voorstel (Innovatie-impuls Onderwijs) van de Leeuwarder VO-school PJ Montessori.

www.piterjellesmontessori.nl

Twee voorbeelden van scholen die innoveren van onderop. Ze laten zien hoeveel enthousiasme er is en wat er mogelijk is als men het onderwijs echt durft te vernieuwen.

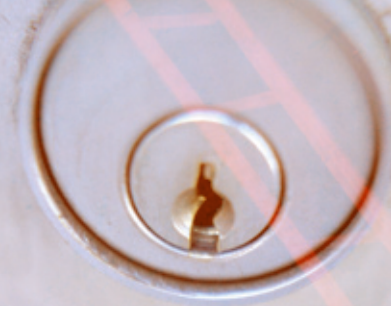
www.wittering.nl

www.nldata.nl/rkbsdebras

een virtuele leeromgeving een perfecte oplossing. Blended learning zal de toekomst zijn, e-learning waar dat mogelijk is. Maar contactmomenten met hoogopgeleide vakdocenten zijn onvervangbaar en waardevol. Deze professionals verdienen – letterlijk en figuurlijk – meer, vinden de gesprekspartners. Want het lage salaris, aanzien en waardering van het vak vormen een wezenlijk onderdeel van het probleem.

Geïnspireerde docenten, geïnspireerde studenten en nieuwsgierige leerlingen: dat is de essentie van goed onderwijs, en dat moeten we met z'n allen terug zien te winnen. Het is niet alleen de verantwoordelijkheid van het onderwijs zelf en de politiek, maar vooral ook van de samenleving.

SURF wil vernieuwen en meer grip op ict-privacy

SURF, de samenwerkingsorganisatie van het hoger onderwijs als het gaat om ict-innovatie, doet er de komende vier jaar alles aan om in tijden van bezuinigingen internationaal concurrerend te blijven. De organisatie heeft in haar meerjarenplan 2011-2014 veel ambitieuze doelstellingen. SURF-directeur Wim Liebrand tilt zwaar aan optimalisatie van beveiliging en privacy: 'Daar hebben we nog onvoldoende grip op.'

Er staan nogal wat doelstellingen in het meerjarenplan 2011-2014 van SURF: het behouden van de koppositie op het terrein van netwerkinfrastructuur, het optimaliseren van beveiligings- en privacyaspecten in de digitale wereld, de bevordering van alternatieve vormen van sourcing en duurzaamheid, het bieden van een infrastructuur voor (open) digitale content, het ontwikkelen van een nationale, transparante en competitieve ict-onderzoeksinfrastructuur en het verhogen van kwaliteit en rendement in het hoger onderwijs. En ook al gaat het hier om een meerjarenplan, is er dus nog even tijd, en zijn veel gelden door OCW toegezegd: een aantal onderdelen klinkt heel ambitieus en kan op zich zelf staand al een heel meerjarenplan vullen.

Mobiele netwerkdiensten

Neem de ambitie dat studenten, docenten en onderzoekers in 2015 de eerste gebruikers zijn van een landelijk dekkend fixed-wireless seamless netwerk. SURF wil daartoe samenwerking zoeken met operators en leveranciers van mobiele netwerkdiensten. Deze toevoeging moet het mogelijk maken device- en plaatsonafhankelijk toegang tot het netwerk en de daarmee verbonden bronnen te krijgen. Liebrand: 'Op dit moment hebben alle hoger onderwijsinstellingen wel een wireless netwerk waar je met mobiele apparatuur toegang toe hebt, maar instellingen werken nu nog met uiteenlopende leveranciers en verschillende standaarden. We moeten afspraken met leveranciers gaan maken voor een identieke dienstverlening.' Een gebruiksvriendelijker landelijk netwerk doet automatisch een beroep op een optimalisatie van beveiligings- en privacyaspecten. Zo stellen deze ontwikkelingen hoge eisen aan identitymanagement. Volgens SURF liggen er volop kansen op dit terrein, met name voor het gebruik van digitale biomedische technieken als irisscans en vingerafdrukken. Een realistische constatering, vindt directeur Liebrand. 'Het is natuurlijk niet de bedoeling dat je straks op een netwerk moet inloggen met een vingerafdruk. Maar als bepaalde content alleen beschikbaar moet zijn voor één of een aantal personen, dan is dit

een optie. Ikzelf zou liever met een vingerafdruk inloggen, dan met een ingewikkelde code.'

Beveiliging

Het is niet verwonderlijk dat SURF in de toekomst meer inzet op beveiliging en privacy, want ook nu al zijn dat belangrijke aandachtspunten. 'We hebben nog onvoldoende grip op beveiliging en privacy', zegt Liebrand. 'Zo is er nog geen informatiebeveiligingsplan, daar moeten we aan gaan werken.' De SURF-directeur noemt in dit verband het grote aantal aanvallen van hackers dat wordt gedaan op de ict-netwerken van onderwijsinstellingen. 'Het aantal attacks neemt op zijn minst lineair toe. Het is een tendens die ongelooflijk is. Om het probleem te illustreren: op de website van de afgelopen Olympische Spelen werden twaalf miljoen aanvallen per dag gepleegd.' Om meer grip te krijgen en inzicht op de situatie, komt er bij alle instellingen een zogenaamd emergency response team. Dat team kan informatie vergaren voor een nieuwe audit voor informatiebeveiliging: elke hoger onderwijsinstelling levert een securitycheckrapportage aan, zodat de Colleges van bestuur van de instellingen weten of ze de infobeveiliging op orde hebben. Tot nu toe is er nog geen landelijk informatiebeveiligingsplan. En dat lijkt vreemd, na jaren die in het teken staan van virussen, spam en hackers. Liebrand: 'Het al dan niet treffen van maatregelen heeft maar voor een klein gedeelte met de techniek te maken en veel meer met privacybepalingen. Hoe ver kun je gaan zonder de privacy te schenden? Er is een blijvend spanningsveld tussen alles dichttimmeren en vrijlaten. Zo opteert de Piratenpartij voor een vrijstaat op internet, waarbij geen sprake meer is van intellectueel eigendom. Dan denk ik: is dat nu wat we willen? Ik zie veel meer in duidelijke afspraken maken over wie wat mag gebruiken, dat doen we via trustfederaties. Zo willen we zicht hebben op wat er wordt gedownload en de afspraken daarover aanscherpen.' Liebrand weet wat hij wil bereiken in 2015: 'Dan weten we wie welke content gebruikt.'

Tim de Hullu

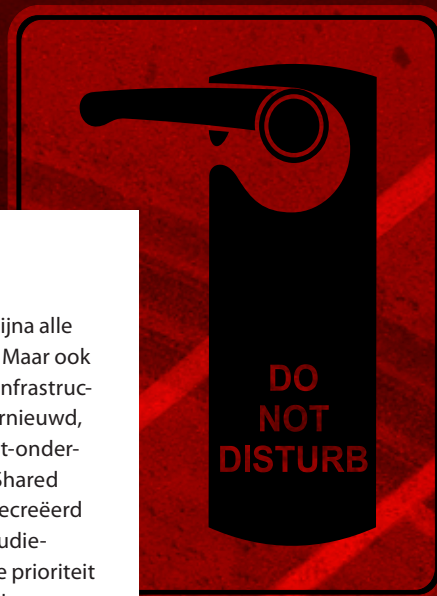
Vernieuwing

Je zou door het gewicht van beveiliging en privacy bijna alle andere doelstellingen van SURF over het hoofd zien. Maar ook die liegen er niet om: zo wordt de huidige nationale infrastructuur voor onderzoeksinformatie (Metis) compleet vernieuwd, wordt een nationale transparante en competitieve ict-onderzoeksinfrastructuur ontwikkeld en wordt met SURF Shared Professional Services een nieuw bedrijfssonderdeel gecreëerd dat ondersteuning moet bieden aan projecten als Studiekeuze123 en Studielink. Een ander noemenswaardige prioriteit van SURF is Technology Enhanced Education; het verhogen van kwaliteit en rendement in het hoger onderwijs. Door onder meer ontwikkeling van digitale toetsen en digitaal oefenmateriaal, het oprichten van een nationaal expertisenetwerk voor toetsen en het ontwikkelen en testen van nieuwe ict-functionaliteiten voor het onderwijs, wil SURF een bijdrage leveren aan een beter (hoger) onderwijs met een hoger rendement. Ook duurzaamheid neemt een prominente positie in in het SURF-meerjarenplan 2011-2014. Ict-toepassingen en -netwerken neemt nu zo'n twee procent van alle energieverbruik voor zijn rekening, vergelijkbaar met de luchtvaart. Dus vindt SURF het haar taak om kennis te laten delen tussen hoger onderwijsinstellingen op het gebied van duurzaamheid. Daarnaast faciliteert de organisatie de ontwikkeling van innovatieve ict-toepassingen om energie en kosten te besparen. Liebrand geeft een voorbeeld: 'Elke universiteit heeft nu een eigen datacenter. Dat vergt veel aan elektriciteit en energie. Stel, je stopt de server voor databeheer bij wijze van spreken in een container in Eemshaven, dat scheelt veel energie. Die centralisering van databeheer vindt meer en meer plaats en zou ook prima voor hoger onderwijsinstellingen kunnen.'

Nog een doelstelling op duurzaamheidsvlak: indien gewenst komt er een green league (ranking) voor onderwijsinstellingen.

Positie

Volgens Liebrand is het meerjarenplan van SURF relatief ongevoelig voor overheidsbezuinigingen en kan Nederland bij uitvoering van dit plan haar vooraanstaande positie als het gaat om ict-infrastructuur, behouden. 'Het ict-netwerk in het hoger onderwijs is een voorbeeld van publiekprivate investeringen. Dat geeft relatief veel slagkracht. In een land als Amerika is de hele netwerkvoorziening geprivatiseerd, hetgeen de innovatiecyclus dichterbij brengt, maar minder stabiliteit geeft voor een lange termijn. In internationale audits wordt Nederland niet voor niets als voorbeeld genoemd. Een Amerikaanse adviseur van de regering Obama presenteerde onlangs een rapport met de titel: "How the Dutch did it right; when so many others got it wrong". Dat zegt toch wel iets.'

Academisch failliet als springplank voor innovatie

Frans Nauta

In april was ik een week in New Orleans om onderzoek te doen naar onderwijsinnovatie. De stad die in 2005 werd getroffen door orkaan Katrina is na de ramp uitgegroeid tot het grootste experiment in onderwijsvernieuwing in de Verenigde Staten. Het bezoek aan de New Orleans College Prep school (www.nolacollege-prep.org) was misschien wel de beste illustratie van wat er in New Orleans in gang is gezet. De school is in de woorden van de directeur (en Harvard-alumnus) Ben Kleban 'honderd procent zwart', en zesennegentig procent van de leerlingen komt uit een dusdanig arm gezin dat de staat Louisiana voor hun lunch betaalt. Je kunt waarschijnlijk geen zwartere school vinden in New Orleans.

College Prep heeft een 'Big Hairy Audacious Goal': iedere student moet aan het eind van zijn middelbare schoolopleiding in staat zijn om aangenomen te worden in een collegeprogramma van een universiteit. Gezien de dramatische onderwijscijfers van de scholen in New Orleans en de uitgangspositie van de school is dat een krankzinnige opgave. Maar de manier waarop College Prep zijn missie heeft vertaald naar het werk in de school stemt hoopvol.

Het begint meteen bij de ingang. Daar hangen de vlaggen van de beste universiteiten van de Verenigde Staten. Iedere student krijgt op die manier dagelijks de boodschap waar het om draait. Alles in de school is erop gericht om een goede leeromgeving te creëren en dat begint met discipline en rust. Zo zijn er in de gangen lijnen geplakt waarover de leerlingen bij een lokaalwissel rustig lopen. Ook tijdens de les is het stil, de docenten handhaven streng de orde en op alle stoel- en tafelpoten zijn opengesneden tennisballen geplaatst zodat schuiven van het meubilair geen lawaai maakt.

Gemiddeld hebben leerlingen bij binnenkomst een leerachterstand van twee jaar. Leerlingen worden op kennisniveau gegroepeerd, waardoor het voor kan komen dat een leerling uit groep 12 in een les zit met leerling uit groep 6. Bij goed gedrag ontvangen leerlingen een soort airmiles: scholar dollars, die ze nodig hebben om speciale schoolevenementen bij te kunnen wonen. Omgekeerd kost wangedrag dollars en leerlingen die rood staan krijgen extra opdrachten en soms ouderwets strafwerk. Zo kan ik nog wel even doorgaan. Maar het belangrijkste is: de eerste testresultaten van College Prep zijn veelbelovend; de school doet het veel beter dan het gemiddelde.

Het ontstaan van College Prep is geen toeval, maar een goed voorbeeld van wat er mogelijk is als er bewust ruimte wordt georganiseerd voor innovatie in de publieke sector. De belangrijkste ingrediënten zijn een vrije schoolvorm (Charter Schools), een aanpassing van de grondwet van Louisiana waarin een school academisch failliet kan worden verklaard en een organisatie die als curator falende scholen kan voorzien van nieuw management. Amerika kent sinds begin jaren negentig Charter Schools; scholen die buiten het klassieke Amerikaanse schoolmodel staan. Ze worden wel gefinancierd met publieke middelen, maar hoeven niet te voldoen aan de gedetailleerde spelregels die voor klassieke publieke scholen gelden. Geen vaststaande CAO of lesmethoden, maar afrekenen op resultaten. Maar alleen het idee van Charter Schools is niet genoeg. Want als de vernieuwing alleen kan komen van scholen gaat het langzaam. Er is ook een mechanisme nodig om slecht functionerende scholen in beweging te krijgen. De manier waarop dat in Louisiana is ingevoerd is verbaazingwekkend elegant. Net zoals een bedrijf failliet kan gaan, kan een publieke school academisch failliet gaan. Scholen die langer dan vijf jaar onder het gemiddelde functioneren gaan academisch failliet. De assets van de school (leerlingen, gebouw, financiering) worden net als bij een bedrijfsfaillissement overgedragen aan de hoogste bidder. Daar wordt in dit geval onder verstaan: degene die het beste plan heeft om de school weer academisch gezond te maken. Door deze innovatie hebben nu honderden kids in New Orleans opeens een serieuze kans om het tot de universiteit te schoppen.

Wat is dé waarheid in ons onderwijs?

Er wordt vaak gezegd dat leerlingen en studenten moeten leren nadenken. Tegelijk is het onderwijssysteem zo ingericht dat op elke vraag slechts één antwoord mogelijk is. Deze 'cultuur van dé waarheid' staat volgens Delnooz innovatief denken in de weg.

Paul V.A. Delnooz

Delnooz is de bedenker van Creatieve Actie Methodologie en lector aan de hogeschool Avans in Breda. Hij is tevens de oprichter van de Mind Management Academy.
www.mindmanagement-academy.nl

Op school leer je wat je wordt verteld. Leerlingen en studenten leren uit hun hoofd wat docenten vertellen en maken vervolgens een proefwerk of tentamen waarmee ze aantonen dat ze de kennis kunnen reproduceren. Kenmerkend is dat op elke vraag slechts één goed antwoord mogelijk is: de cultuur dé waarheid. Dat is een cultuur die leerlingen en studenten het idee geeft dat ze het antwoord leren op opdrachten en vraagstukken. Het is daarmee tevens een cultuur die innovatief denken in de weg staat. Als je immers gelooft dat het antwoord op allerlei vraagstukken al gevonden is, zal het niet snel in je hoofd opkomen om op zoek te gaan naar betere oplossingen. Willen we deze passieve houding doorbreken, dan lijkt eerder de omgekeerde weg voor de hand te liggen: doceer geen zekerheden, maar twijfels en leer studenten te leren dat het antwoord niet bestaat.

Geen zekerheden

Uit experimenten die ik vier jaar achter elkaar heb herhaald voor mijn proefschrift (Delnooz, 2008) komt naar voren dat deze aanpak inderdaad effectief is. In dit onderzoek werd expliciet geprobeerd om vierdejaars studenten afkomstig uit diverse hbo-opleidingen te leren dat er geen zekerheden zijn. Daarvoor werd een speciaal lesprogramma ontwikkeld waarbij studenten werkten aan de oplossing van een praktisch vraagstuk. Uit de evaluatie van dit lesprogramma bleek dat zij een actieve houding hadden, dat hun analytische vaardigheden toenamen en dat ze in staat waren om innovatieve oplossingen voor praktische vraagstukken te bedenken.

Daarmee komt de vraag naar boven hoe het mogelijk is dat we bij studenten een actieve houding en innovatief denken willen bevorderen, terwijl ons onderwijssysteem eerder het tegendeel in de hand werkt. Vanuit historisch perspectief is dit begrijpelijk. Ons onderwijs is van oudsher sterk gebaseerd op de RDD-gedachte: Research Development Diffusion. Dit wil zeggen dat onderzoekers objectieve en generaliseerbare kennis ontwikkelen die vervolgens binnen lerarenopleidingen en pedagogische centra wordt vertaald in pasklare procedures en producten

voor het onderwijs (Lunenburg e.a., 2006). Er vindt met andere woorden een proces plaats waarbij de twijfel verdwijnt die wetenschappers over (hun) kennis hebben.

Verstoren

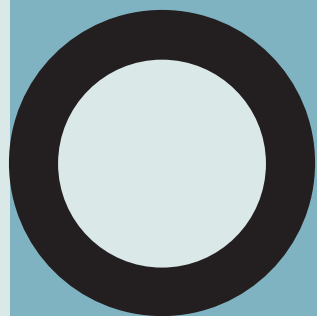
Hoe diep is deze cultuur van dé waarheid geworteld en is dat inzichtelijk te maken? Daarvoor kan een voorbeeld worden genomen aan Garfinkel (RUU, 1982), die de kracht van een cultuur inzichtelijk maakt door deze te verstoren en vervolgens de reacties daarop in kaart te brengen. Verschuren (2002) heeft hiernaar onderzoek gedaan onder wo-studenten. Hij stelt dat ze zeer teleurgesteld zijn, of het eenvoudigweg niet geloven, als hen wordt verteld dat er slechts weinig zekerheden zijn. Volgens Verschuren willen studenten maar één waarheid horen en nemen zij het de docent kwalijk als deze een standpunt in twijfel trekt of een contraire visie heeft. Docenten die dit doen kunnen bij studentevaluaties stevast rekenen op kwalificaties als onzeker of onkundig. Deze ervaringen doen vermoeden dat studenten zelf onzeker worden als hen wordt verteld dat er maar weinig zekerheden zijn. Daardoor voelen ze zich minder op hun gemak tijdens de colleges, wat vervolgens leidt tot een lagere waardering voor de docent – en het vak als geheel. Deze hypothese is getoetst in een kleinschalig evaluatieonderzoek dat door de Hogeschool Leiden is verricht (2008). Daar namen elf Pabo-studenten deel aan een pilot waarin expliciet werd gepoogd om hen bij te brengen dat er discussie bestaat over de wijze waarop het beste kan worden omgegaan met kinderen. De studenten werd gevraagd om hun waardering voor de cursus uit te spreken en om aan te geven in welke mate deze onzekerheid had veroorzaakt. De analyse van deze gegevens maakte duidelijk dat de waardering voor de cursus hoger is naarmate de onzekerheid die hierdoor wordt veroorzaakt lager is.

Weerbarstig

Ook uit de door mij uitgevoerde experimenten blijkt hoe weerbarstig de cultuur van dé waarheid is. De reacties op deze lessen zijn elk jaar identiek. Van 'Waarom is dit nooit eerder

Lees verder
op pagina 32

Best practices voor stimulerend, academisch onderwijs

Dit artikel is het vijfenveertigste in een serie praktische artikelen over onderwijsinnovatie. Deze serie heeft de bedoeling om mensen die werkzaam zijn in het hoger onderwijs handreikingen en aandachtspunten te bieden voor eigen initiatieven in onderwijsinnovatie. De onderwerpen van deze reeks kunnen uiteenlopen, maar zullen altijd gaan over het maken van onderwijs en dus over toepassingen van onderwijskundige en onderwijs technologische inzichten in het dagelijks werk van de docent, het onderwijsteam of de studierichtingsleider.

Auteurs

M.F. van der Schaaf
R.H.J. Erkens
W.S. van der Hel
A.D.C. Jaarsma
Nebula (collectieve auteur)

Reacties op dit artikel naar:
Langeveld Instituut voor Pedagogisch en Onderwijskundig Onderzoek,
Universiteit Utrecht,
Postbus 80140, 3508 TC Utrecht.
Telefoon: 030-2534944
E-mail: M.F.vanderSchaaf@uu.nl

Inhoud

- _ Samenvatting
- _ Inleiding
- _ Bouwstenen voor het ontwikkelen van stimulerend academisch onderwijs
- _ Procedure van de Nebula Workshop
- _ Resultaten en discussie
- _ Conclusie
- _ Samenvatting

Box 1: Overzicht van docenthandelingen om studenten te activeren tot kennisverwerving en -verwerking en het ontwikkelen van vaardigheden en meningsvorming.

Box 2: Overzicht van strategieën en werkvormen en het leerdoel waarvoor deze gebruikt kunnen worden.

Samenvatting

Van universitair docenten wordt verwacht dat ze stimulerend academisch onderwijs geven en op die manier bijdragen aan een krachtige leeromgeving voor studenten. Reflectie op het eigen en andermans handelen is essentieel, zowel voor het vormgeven van stimulerend academisch onderwijs als voor het verbeteren van onderwijs. Binnen universitaire opleidingen wordt door docenten weinig gezamenlijk gereflecteerd. Om dat te stimuleren heeft het jong-docentennetwerk van de Universiteit Utrecht (Nebula) een workshop georganiseerd met de centrale vraag: 'Hoe kunnen docenten de ontwikkeling van academische houdingen, kennis en vaardigheden van studenten stimuleren?'

In dit artikel worden de achterliggende rationale procedure en opbrengsten van de workshop gepresenteerd. Er worden concrete doceerstrategieën beschreven die bruikbaar zijn bij het geven van hoorcolleges en werkgroepen. Deze strategieën hebben betrekking op:

- _ Handelingen tijdens hoorcolleges om studenten te activeren tot kennisverwerving en -verwerking, en om de ontwikkeling van vaardigheden en meningsvorming te stimuleren;
- _ En werkvormen die tijdens werkgroepen kunnen worden ingezet en die bijdragen aan training in beoordelingsvaardigheden, informatievaardigheden, onderzoeks-, lees- en schrijfvaardigheden, en training in presenteren/discussiëren/argumenteren.

Op deze manier wordt aangetoond hoe het uitwisselen van en reflecteren op best practices vorm kan krijgen en wat het op kan leveren. Het verbeteren van universitair onderwijs begint bij het delen van ervaringen en een kritische analyse van het eigen en andermans handelen in de academische context.

Dit betekent dat de universiteit niet alleen een leeromgeving zou moeten bieden voor studenten, maar ook voor docenten.

Inleiding

Van universitair docenten wordt verwacht dat ze stimulerend academisch onderwijs verzorgen om op die manier bij te dragen aan een krachtige leeromgeving voor studenten. Voor het vormgeven van stimulerend academisch onderwijs kunnen docenten voortbouwen op bestaande modellen voor het realiseren van een activerende didactiek en op de eigen ervaring (Biggs, 2003). In beide gevallen is reflectie essentieel om het onderwijs te verbeteren.

Tijdens het reflecteren analyseert en bekritiseert een docent het eigen en andermans handelen, wat kan leiden tot een verandering van cognities en (indirect) tot verandering van gedrag. Hoewel reflectie in principe een individueel proces is dat tot individuele leeropbrengsten kan leiden, kunnen bepaalde onderdelen van dat proces gezamenlijk worden doorlopen en zijn collectieve opbrengsten denkbaar (Korthagen, Kessels, Koster, Lagerwerf & Wubbels, 2001). Door gezamenlijke reflectie kan bijvoorbeeld een steeds meer gedeeld referentiekader ontstaan over hoe men leeromgevingen in de opleiding wil ontwikkelen. Deze gezamenlijke reflectieactiviteiten kunnen leiden tot een gedeelde visieontwikkeling van de opleiding waaraan alle docenten bijdragen.

Binnen universitaire opleidingen wordt door docenten weinig gezamenlijk gereflecteerd. Om dat te stimuleren heeft het jong docenten netwerk van de Universiteit Utrecht (Nebula) een workshop georganiseerd over het stimuleren van academische kennis, vaardigheden en houdingen bij studenten. In dit artikel presenteren we de achterliggende rationale procedure en uitkomsten van de workshop. De centrale vraag luidt: 'Hoe kunnen docenten de ontwikkeling van academische houdingen, kennis en vaardigheden van studenten stimuleren?'

Bouwstenen voor het ontwikkelen van stimulerend academisch onderwijs

Voor het ontwikkelen van stimulerend academisch onderwijs is een aantal bouwstenen cruciaal. Niet alleen inhoud en leerdoelen maar ook de didactische vormgeving en de praktijkkennis van docenten beïnvloeden de mate waarin academisch onderwijs stimulerend is.

Inhouden en leerdoelen

Academische professionals beschikken over een systematische kennisbasis van hoogwaardig niveau, een pallet aan methoden en waarden en normen die in de loop der jaren in de beroepsgroep zijn ontwikkeld en bewezen. Studenten worden hierin geschoold en gesocialiseerd zodra ze starten met hun opleiding.

Tegelijkertijd kenmerkt het werk van een academische professional zich door autonomie, onzekerheid en unieke problemen in veranderlijke contexten. Een professional moet gedurende zijn hele beroepsloopbaan willen (blijven) leren. Het ontwikkelen van probleemoplossend vermogen, zelfregulatie en reflectievaardigheden zijn daarom essentieel.

De benodigde academische houdingen, kennis en vaardigheden kunnen worden samengevat in een taxonomie. De in de workshop gebruikte taxonomie onderscheidt drie groepen (Stokking, 1997):

- Houding: zelfvertrouwen, positief te waarden disposities;

- Kennis: zelfkennis, algemene kennis, domeinspecifieke kennis en contextspecifieke kennis;
- Vaardigheden: psychomotorische vaardigheden, basisvaardigheden, cognitieve en metacognitieve vaardigheden, affectieve (zelfregulatieve) vaardigheden, interpersoonlijke vaardigheden.

Binnen academische opleidingen worden inhouden en leerdoelen idealiter uitgezetterd in leerlijnen vanaf het eerste bachelorjaar. Dergelijke leerlijnen zullen niet op een nulpunt starten omdat studenten door ervaringen in hun eerdere schoolloopbaan al bepaalde kennis, vaardigheden en houdingen hebben ontwikkeld. Het vergt van docenten aanpassingsvermogen om met differentiatie binnen groepen om te kunnen gaan.

Didactische vormgeving

Een leeromgeving wordt gevormd door de nagestreefde leerdoelen, instructie en begeleiding, opdrachten en beoordeling. Consistentie tussen deze componenten (bijvoorbeeld een beoordeling die aansluit bij de beoogde leerdoelen) is cruciaal voor effectief onderwijs. Bij de instructie en begeleiding kan gebruik worden gemaakt van verschillende werkvormen. Op voorhand is niet één bepaalde werkvorm het meest efficiënt en effectief. De keuze voor een werkvorm zal samenhangen met:

- De nagestreefde inhouden en leerdoelen;
- De inschatting van de docent van de (voor)kennis, ervaring en vaardigheden van de studenten;
- De context waarin wordt onderwezen (bijvoorbeeld een hoorcollege of werkgroep);
- De faciliteiten en leermiddelen die de docent ter beschikking heeft;
- En de ervaringen en voorkeuren van de docent. Al met al valt het aan te raden om doelgericht en afwisselend gebruik te maken van de verschillende werkvormen.

Daarnaast is de sociale context waarin studenten studeren essentieel voor de hoeveelheid inspanning die studenten bereid zijn om in hun studie te investeren (Martens & Boekaerts, 2007). Naast het belang van helderheid en kwaliteit van de instructie door docenten voor het stimuleren van het leerproces van studenten blijkt vooral enthousiasme van docenten een belangrijke beïnvloeder van intrinsieke studiemotivatie en studieprestaties van studenten (Entwistle, 2009). Oneerlijkheid, een laag verwachtingspatroon, gebrek aan humor en te controlerend gedrag door de docent hangen samen met lage studieprestaties door leerlingen (Filak & Sheldon, 2003; Skinner & Belmont, 1993). Ten slotte gaat op dat studenten verschillen en daardoor ook verschillen in voorkeuren voor docenten. Studenten lijken daarom vooral gebaat te zijn bij een gemêleerd docententeam. Docenten ontwikkelen gedurende hun loopbaan praktijkkennis die grotendeels bestaat uit opvattingen over doceren, die ze in de loop der jaren naar aanleiding van ervaringen en reflectie op ervaringen hebben ontwikkeld. Hieruit ontwikkelen ze voor zichzelf best practices en routines om het alledaags handelen in hun professie te ondersteunen. De praktijkkennis is persoonsgebonden en uniek, kan meer of minder bewust zijn, en is meer of minder contextgebonden of van algemene aard (Shulman, 1986; Beijgaard & Verloop, 1996). Reflectie op en het delen van praktijkkennis tussen docenten kan het leren van de eigen en andermans ervaringen bevorderen.

Procedure van de Nebula Workshop

Hoe kunnen docenten de ontwikkeling van academische houdingen, kennis en vaardigheden van studenten stimuleren? Deze vraag is behandeld op de Onderwijsparade 2009 van de Universiteit Utrecht in twee workshops en aan de hand van twee casussen, geïnspireerd op praktijkervaringen.

De Onderwijsparade is een jaarlijkse onderwijsconferentie en een platform voor uitwisseling, kennisoverdracht en discussie over kwaliteit van en ontwikkelingen in het onderwijs. De eerste casus betrof een hoorcollege van tweemaal 45 minuten voor eerstejaars studenten aan het einde van het academisch jaar. De tweede casus betrof een werkgroep van 2 uur voor derdejaars studenten. Bij beide casussen kregen de deelnemers de vraag hoe ze de hoorcolleges of de werkgroep zo konden vormgeven opdat:

- _ Een academisch inhoudelijk niveau bij studenten wordt gestimuleerd;
- _ Een academische houding bij studenten wordt bevorderd;
- _ Academische vaardigheden van studenten worden ontwikkeld.

Aan de workshops deden in totaal ongeveer tachtig deelnemers mee. Alle deelnemers aan de workshops hebben in groepen hun best practices en reflecties daarop per casus op papier gezet. Hieronder worden de gegeven suggesties samengevat en aangevuld met suggesties vanuit Nebula.

Resultaten en discussie

Tijdens de workshop wisselden docenten vooral ervaringen uit over problemen met zelfstandigheid en motivatie van studenten (bijvoorbeeld te laat komen, stof niet voorbereid, vragen over welke hoofdstukken exact bestudeerd moeten worden). Een mogelijke verklaring voor de ervaren problemen is dat studenten andere opvattingen over en verwachtingen van onderwijs hebben dan docenten wenselijk achten (het zogenaamde *hidden curriculum*; Martens & Boekaerts, 2007). Om goed bedoelde pogingen van een docent niet op voorhand te laten stranden is het zinvol eerst een juiste inschatting te maken van studentopvattingen en -verwachtingen en een aanpak te kiezen die daaraan complementair is.

Best practices van docenten zijn:

- _ Wees duidelijk en consequent, bijvoorbeeld door regels te hanteren als de 4 P's: Presence (aanwezigheid - op tijd), Participation (deelnemen), Preparedness (voorbereid), Politeness (beleefdheid). Leef als docent zelf de 4 P's na!
- _ Wees enthousiast voor het vakgebied en voor het vak van docent;
- _ Wees betrokken naar studenten en neem ze serieus (zij zijn de toekomst van het vakgebied).

Andere punten om de interesse van studenten te wekken voor het vakgebied en een academische houding aan te leren zijn de volgende:

- _ Authenticiteit, blijf dicht bij jezelf, bijvoorbeeld door in bescheiden mate te vertellen over de eigen professionele ervaringen en persoonlijke elementen in te vlechten (bijvoorbeeld stukjes eigen onderzoek);
- _ Creëer een veilig klimaat waarin fouten mogen worden gemaakt. Voorbeeld: studenten kunnen gestimuleerd worden in het academisch denken door ze een opzettelijk moeilijke tekst of probleem voor te leggen, waar de docent niet echt (en liever nog helemaal niemand) een oplossing voor heeft. Door studenten over het probleem te laten nadenken, en door hen te laten zien dat men als docent ook niet alles weet (de docent als rolmodel), kunnen studenten leren dat het onmogelijk is alles te weten, en dat dit ook geen schande is. Tegelijk leren ze dat dit geen reden is om moeilijke zaken uit de weg te gaan. De wetenschap is voortdurend in beweging en slechts door het opperen van antwoorden kan er uiteindelijk mogelijk een oplossing voor deze vraagstukken komen;
- _ Maak gebruik van een activerende didactiek (zie pagina 21).

BOX 1: OVERZICHT VAN DOCENTHANDELINGEN OM STUDENTEN TE ACTIVEREN TOT KENNISVERWERFING EN -VERWERKING EN HET ONTWIKKELEN VAN VAARDIGHEDEN EN MENINGSVORMING

Vooraf bruikbaar bij:	Introductie thematiek	Kennis- verwerving	Kennis- verwerking	Menings- vorming
Studenten vooraf incomplete powerpoint geven; beperk de stof op de hand-out tot moeilijk overschrijfbare onderdelen (bijvoorbeeld tabellen, grafieken of figuren). Dit stimuleert de student om actiever te luisteren, omdat hij de belangrijke onderdelen zelf moet oppikken.		●	●	
Onderwerp in actualiteit en context plaatsen (bijvoorbeeld door het tonen van een recent krantenbericht).	●			●
Voorbeelden geven, bijvoorbeeld door YouTube-filmpjes ter illustratie of door een demonstratie of experiment uit te voeren tijdens een hoorcollege.	●	●	●	
Herhaling door vragen over eerder behandelde stof ('Hoe zat het ook al weer met...'). Inhoudelijke kennis krijgt een student niet alleen maar door te blokken voor een tentamen, maar vooral ook door herhaling.			●	
Studenten laten aanvullen op de lesstof. Het college kan worden onderbroken voor korte discussies tussen studenten. Zij kunnen zelf proberen om de, door de docent opgezette redenering, af te maken. Op deze manier kunnen studenten zelf de stof ontdekken en hoeft de docent niet alles via eenrichtings-verkeer over te dragen.		●	●	
Kennis als input voor discussie: 'Create controversy'. De inhoud van een hoorcollege is vaak niet eenduidig. Er leven intellectuele en academische vragen over de inhoud die aan studenten voorgelegd kunnen worden; verschillende visies tegenover elkaar zetten.	●	●	●	●
Hardop denken door expert (docent).		●		
Advocaat van de duivel spelen.				●
Wedstrijd wie een vraag kan stellen over de stof die (nog) door niemand beantwoord kan worden.			●	
Korte discussies tussen studenten inlassen. Een geschikte methode is de buzz-methode, waarbij studenten kort in tweetallen zachtjes overleggen en uitwisselen. Vervolgens kan een aantal studenten worden gevraagd naar hun antwoorden. Dit kan voor de docent weer aanleiding zijn tot verdere discussie.		●	●	
Stemkastjes gebruiken bij bijvoorbeeld stellingendiscussie, zelfstudiekennis toetsen of quizen.		●	●	●
Korte opdrachten inlassen waar studenten in groepjes tijdens het college aan werken. Vervolgens plenaire uitwisseling.		●	●	●
Haal meer uit elektronische leerplatforms, bijvoorbeeld voor discussie, chatsessies en peerfeedback. Het ontwikkelen van academische vaardigheden kan zo ook voor en na het hoorcollege worden gestimuleerd. Discussies die in een hoorcollege zijn opgestart, kunnen bijvoorbeeld via de discussie-pagina verder worden uitgewerkt.		●	●	●
One-minute paper waarin studenten de kern van het hoorcollege samenvatten.			●	
Rode-draadsessies organiseren om de studenten de samenhang van de stof duidelijk te maken.			●	

Best practices om de ontwikkeling van academische kennis en vaardigheden te stimuleren

Het stimuleren van de ontwikkeling van academische kennis en vaardigheden vraagt om een krachtige leeromgeving rondom een centraal staande academische inhoud. Daarin worden studenten gestimuleerd om zelfstandig, actief en samenwerkend te leren in een context die nauw aansluit bij het werk van een academisch professional. De beoordeling vindt op authentieke wijze plaats over een langere tijdspanne en is zowel summatief gericht op het eindproduct, als formatief, ter stimulering van de ontwikkeling van de beoogde kennis, vaardigheden en houdingen. Hieronder worden diverse suggesties samengevat.

- _ Stimuleer zelfstandigheid, bijvoorbeeld door de stof niet hapklaar in een reader aan studenten aan te bieden, maar titels van publicaties te geven die de studenten zelf moeten opzoeken in de bibliotheek of op internet;
- _ Expliciteer het doel van de werkgroep of het hoorcollege en sluit plenair af met een take-home-message voor studenten;
- _ Verwacht dat studenten vooraf de stof bestudeerd hebben door de bijeenkomst te starten met vragen over de stof aan studenten - het is dan handig om een aantal namen van studenten te kennen. Bijvoorbeeld: 'Mark, weet jij hoe het zit met...';
- _ Blijf verrassen om studenten bij de les te houden. Denk aan een ice-breaker (aan het begin), cliffhanger (voor de pauze) en uitsmijter (bij het afsluiten van een bijeenkomst). Dit kan bijvoorbeeld een vraag over eerder behandelde stof zijn (zie vorig punt), een samenvattende zin of iets uit de actualiteit;
- _ Zorg voor interactie met de studenten, zowel voor, tijdens, als na het geroosterde onderwijs;

- _ Blijf problematiseren, bijvoorbeeld door te werken vanuit probleemgericht onderwijs. Wat is het probleem? Hoe kan het worden opgelost? Welke kennis heb je daarvoor nodig?;
- _ Breng structuur in de stof aan, of laat deze aanbrengen door de studenten. Toon verbanden, stel prioriteiten en geef overzicht;
- _ Houd studenten aanspreekbaar. Bijvoorbeeld: wanneer studenten elkaars werk moeten presenteren of een vraag moeten beantwoorden niet op voorhand, maar pas op het laatste moment een student aanwijzen die presenteert;
- _ Stimuleer competitie in de groep (of tussen groepjes), bijvoorbeeld door wedstrijdjes te houden;
- _ Leg expliciete links tussen hoorcollege en werkgroep, bijvoorbeeld door in een werkgroep data van studenten te verzamelen en deze te gebruiken in het hoorcollege;
- _ Geef studenten een kijkje achter de schermen, door bijvoorbeeld een gast-spreker te laten vertellen over zijn of haar (onderzoeks)praktijk of door colleges buiten de deur te organiseren in een organisatie die relevant is voor het toekomstig beroep van de studenten (excursie);
- _ Onderwijs = interactie, dus de bijeenkomst is een gedeelde verantwoordelijkheid van de docenten met de student. Hierover doordenkend zouden studenten zelfs medeverantwoordelijk kunnen worden gemaakt door hen te betrekken bij de voorbereiding van een hoorcollege of werkgroep;
- _ Laat studenten toetsvragen opstellen die de docent beheert en waaruit de docent selecteert/aanpast;
- _ Haal meer uit de beoordeling. Vaak wordt over werkgroepen heen door studenten gewerkt aan opdrachten die gedurende een aantal weken binnen de cursus maken, al dan niet in groepen.

Het inhoudelijk wetenschappelijk niveau dat van studenten bij dergelijke opdrachten wordt verwacht is vaak verdisconteerd in de beoordelingscriteria waarop ze worden afgerekend. Ervaring en onderzoek wijzen uit dat niets zo instructief is voor de studenten als de beoordelingscriteria. Het is van groot belang om te zorgen en te controleren dat studenten de beoordelingscriteria goed begrijpen. Je kunt als docent de criteria in een van je werkgroepen behandelen, maar ook kan peer-feedback helpen om de criteria te begrijpen en te hanteren. Bijvoorbeeld door conceptverslagen of opdrachten door de medestudenten (peers) te laten nakijken, voordat studenten een definitief verslag of definitieve opdracht inleveren. Bovendien heeft de student daardoor een extra feedback moment van een peer en een mogelijkheid om zijn of haar werk te verbeteren. Daarnaast kan dit de docent in nakijktijd schelen, omdat hij of zij beter leesbare producten van studenten ontvangt.

Doceerstrategieën en werkvormen bij hoorcolleges

Tijdens een hoorcollege kan een docent verschillende concrete handelingen verrichten om studenten te activeren tot kennisverwerving en -verwerking en de ontwikkeling van vaardigheden en meningsvorming. Het gaat daarbij om specifieke strategieën en werkvormen die kunnen worden ingezet. Box 1 (pagina 20) geeft een overzicht van verschillende handelingen en het leerdoel waarvoor deze handelingen gebruikt kunnen worden.

BOX 2: OVERZICHT VAN STRATEGIEËN EN WERKVORMEN EN HET LEERDOEL WAARVOOR DEZE GEBRUIKT KUNNEN WORDEN

Vooraf bruikbaar bij:	Informatie- vaardigheden	Presenteren/ discussieren	Lees- vaardigheden	Schrijf- vaardigheden	Onderzoeks- vaardigheden	Beoordelings- vaardigheden
Handeling: Zoekopdrachten. Docent deelt onderwerpen uit waar groepjes studenten via bibliotheek / internet informatie over moet zoeken.	●					
Casusopdracht. Groepjes werken aan een casus. Vervolgens worden de bevindingen groepsgewijs plenair gepresenteerd.	●	●				
Close reading. Op minutieus niveau (delen van) een artikel bestuderen op zoek naar kenmerken en bedoelingen van en relaties in de tekst. Waarom heeft de auteur de tekst geschreven zoals hij heeft gedaan?	●		●		●	
Studenten een probleem vanuit een andere hoek laten benaderen. Bijvoorbeeld: studenten een literaire tekst laten herschrijven als film-script of soapserie. Dit dwingt studenten na te denken over de essentie van de tekst.		●		●		
Rollenspel. Studenten bijvoorbeeld de rol laten spelen van directeur in een farmaceutisch bedrijf en de rol van een verzekeraar. De docent leidt vervolgens een discussie waarin studenten moeten vertellen welke geneesmiddelen volgens hen ontwikkeld moeten worden en waarom.		●				●
Stellingen, discussie, forum of debat. Bijvoorbeeld een stelling deponeren die duidelijk onjuist is, om studenten te dwingen na te denken en tegenargumenten te formuleren. Variant: de groep in tweeën splitsen en de helft de stelling laten verdedigen terwijl de andere helft de stelling moet ontkrachten.		●				●
Peer feedback om beoordelingscriteria bij opdrachten te leren hanteren.						●
Presentatievormen. Bijvoorbeeld 3-5 studenten maken tijdens een werkgroep een casus en presenteren die aan de andere studenten. Ze moeten dus de stof induiken om de vragen te kunnen beantwoorden (inhoudelijk niveau), samenwerken / taken verdelen / overleggen / stof uitleggen (academische houding en vaardigheden).	●	●			●	
Samenvatting laten schrijven.			●	●		
Recensie laten schrijven van een voor het onderwerp belangrijk boek of artikel dat heel goed of juist heel slecht is.				●		●
Studenten (vooraf) een (middelmatic) wetenschappelijk artikel laten lezen. In groepjes bediscussieren aan de hand van specifieke vragen. Plenaire nabespreking, bedenken vervolgonderzoek.					●	●

Doceerstrategieën en werkvormen bij werkgroepen

Tijdens werkgroepen en practica zijn bepaalde concrete strategieën en werkvormen zeer goed inzetbaar. Welke strategie of werkvorm het meest geschikt is hangt af van het beoogde leerdoel. Box 2 (pagina 22) geeft een overzicht van verschillende strategieën en het leerdoel waarvoor deze handelingen gebruikt kunnen worden.

Conclusie

Onderwijs in universitaire opleidingen vergt vandaag de dag een breed arsenaal aan didactische aanpakken en werkvormen van docenten. Universitair docenten krijgen weinig handreikingen en faciliteiten om te reflecteren op eigen ervaringen, nieuwe didactische aanpakken uit te proberen en om van collega's te kunnen leren. In dit artikel hebben we laten zien hoe het uitwisselen van en reflecteren op best practices vorm kan krijgen en wat het op kan leveren. Het verbeteren van universitair onderwijs start bij het delen van ervaringen en een kritische analyse van het eigen en andermans handelen in de academische context. Dit betekent dat de universiteit niet alleen een leeromgeving zou moeten bieden voor studenten, maar ook voor docenten.

Referenties

- Beijaard D. & Verloop N. Assessing teachers' practical knowledge. *Studies in Educational Evaluation* 1996; 22(3): 275-286.
- Biggs J. Teaching for Quality Learning at University. *Buckingham: The Society for Research into Higher Education and Open University Press*; 2003.
- Korthagen F.A.J., Kessels J., Koster B., Lagerwerf B. & Wubbels T. Linking practice and theory: The pedagogy of realistic teacher education. *Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates*; 2001.
- Stokking K.M. Algemene vaardigheden in het curriculum. *Verkenning en programma. Leuven/ Apeldoorn: Garant*; 1997.
- Martens R. & Boekaerts M. Motiveren van studenten in het hoger onderwijs. Theorie en interventies. *Hoger Onderwijs Reeks*. Groningen: Wolters-Noordhoff; 2007.
- Entwistle N. Teaching for Understanding at University. *Deep Approaches and Distinctive Ways of Thinking. Basingstoke: Palgrave, Macmillan*; 2009.
- Filak V.F. & Sheldon K.N. Student psychological need satisfaction and college teacher course evaluations. *Educ. Psych.* 2003; 23(3): 235-247.
- Skinner E.A. & Belmont M.J. Motivation in the classroom: Reciprocal effects of teacher behavior and student engagement across the school year. *Educ. Psych.* 1993; 85(4): 571-581.
- Shulman L.S. Those who understand: knowledge growth in teaching. *Educ. Res.* 1986; February: 4-14.

NWO vreest pottenkijkers

Liever een nieuwe rechtszaak dan de regels aanpassen. Met een juridisch trucje wil onderzoeksfinancier NWO haar variant van peer review redden, terwijl de rechter er geen spaan van heel liet. Koudwatervrees, vinden critici. 'Dit vonnis dwingt NWO om explicieter te zijn over haar criteria.'

Bas Belleman,
Hoger Onderwijs
Persbureau

Follow the money. Er gaat steeds meer geld naar onderzoeksfinancier NWO, dus wordt er steeds scherper op haar gangen gelet. Meer dan 327 miljoen euro zal NWO dit jaar rechtstreeks onder de beste onderzoekers verdelen. Voor wetenschappers wordt het steeds moeilijker om carrière te maken buiten NWO om. Een onderzoeksbeurs kan een universitaire loopbaan maken of breken. Logisch dus dat NWO het geld zo zorgvuldig mogelijk probeert te verdelen. Aan de hand van allerlei protocollen moeten commissies van wetenschappers beoordelen welke onderzoeksvoorstellen van hun collega's de beste zijn. Daar gaat het geld naartoe. Jaarlijks doen duizenden onderzoekers een gooi naar de subsidies.

Bezwaar

Grosso modo zijn er weinig klachten over de gang van zaken en tot een rechtszaak komt het zelden. Maar heel soms gebeurt het toch. Hoogleraar staats- en bestuursrecht Ben Vermeulen van de Vrije Universiteit stapte naar de rechter toen zijn subsidieaanvraag voor een promovendus was afgewezen en zijn bezwaar bij NWO op niets uitliep.

Zijn voorstel was weliswaar zeer goed, erkende NWO en het promotieonderwerp was zeker subsidiabel, maar andere voorstellen waren net iets beter en het budget is nu eenmaal beperkt.

Waren andere voorstellen werkelijk beter dan zijn eigen voorstel? Dat wilde Vermeulen wel eens met eigen ogen zien. Maar openheid van zaken wilde NWO niet geven. De oordelen en rapportages over de andere indieners bleven achter slot en grendel, zodat Vermeulen tegen een muur opliep: hij kon de overwegingen van NWO niet navolgen. Hij moest er maar op vertrouwen dat de commissieleden hun werk goed hadden gedaan. Dat maakte de afwijzing weinig transparant vond Vermeulen, en samen met zijn mede-indiener stapte hij naar de rechter. Tot twee keer toe kreeg hij gelijk. De rechter veegde de vloer aan met de handelswijze van NWO.

Gevoelig

Op één punt kreeg Vermeulen zijn zin niet. De onderzoeksvoorstellen van andere indieners mag hij inderdaad niet zien, want dat zou hun privacy schenden. Bovendien zouden hun prille ideeën in de buitenwereld terecht kunnen komen. Maar alle andere relevante stukken – zoals de externe adviezen van deskundigen – moest Vermeulen gewoon kunnen inzien, meende de rechter.

Voor al deze externe adviezen liggen gevoelig bij NWO. Commissies weten natuurlijk lang niet alles, dus elk voorstel krijgt commentaar van twee externe deskundigen: de zogeheten referenten. Hun bijdrage is cruciaal voor een goed oordeel. Maar het is allemaal liefdewerk-oud papier voor wetenschappers en daarom is NWO bang dat de externe deskundigen – toch al zo moeilijk te vinden – er massaal de brui aan zullen geven als al hun rapporten voor afgewezen indieners toegankelijk worden. Ook al blijven de referenten altijd anoniem, de verliezers zouden hun naam kunnen raden en dat kan reputatieschade opleveren. Nonsens, oordeelde de rechter, immers alle referenten weten dat een indiener het commentaar op zijn eigen onderzoeksvoorstel mag inzien. Daar hebben ze kennelijk geen bezwaar tegen. Waarom zouden referenten dan moeilijk doen als iemand inzage vraagt in het commentaar van diezelfde referenten op andere onderzoeksvoorstellen? Vermeulen heeft uiteindelijk inzage gekregen in de referentencommentaren op de subsidieaanvragen van andere indieners. Bovendien heeft hij mogen lezen hoe die indieners eventuele kritiek hebben weerlegd, want daar geeft NWO iedere aanvrager de mogelijkheid toe.

Dwingen

Dit betekent nogal wat voor het beleid van NWO. De organisatie heeft in het licht van deze uitspraak twee keuzes: ofwel beter onderbouwen dat referenten inderdaad zullen afhaken (bijvoorbeeld met een enquête), ofwel het

commentaar van de externe referenten openbaar maken voor alle indieners. Maar de onderzoeksfinancier doet geen van beide. 'Wij handhaven onze onderbouwing en geven geen inzage in andere referentencommentaren', stelt NWO in een schriftelijke reactie. 'Voor NWO is en blijft de vertrouwelijkheid van de commentaren een essentieel onderdeel van het beoordelingsproces.'

'Koudwatervrees', oordeelt Peter van den Besselaar, hoofd Science system assessment van het Rathenau Instituut, dat onderzoek doet naar het Nederlandse wetenschapssysteem. 'Als onderzoekers erom vragen en de rechter zegt dat je het moet doen... dan zou ik het maar doen. Het vonnis dwingt NWO om explicieter te zijn over haar criteria. Dat kan helemaal geen kwaad. Want de reviewrapporten zijn één ding, de afweging van de NWO-commissie is iets anders. De commissieleden hebben vaak meer overwegingen dan de externe reviewers. Dus het is belangrijk dat de commissie expliciet alle aanvragen scoort tegen alle criteria en open is over de afwegingen die leiden tot de uiteindelijke selectie.'

Taaier

Wie zich in de positie van NWO verplaatst, kan haar beweegredenen wel begrijpen. Van een afstand bekeken maakt het immers weinig uit welke briljante wetenschapper het geld krijgt, zolang het budget maar niet naar de middelmaat gaat. En misschien maken zorgvuldiger procedures het proces taaier en duurder. Daar komt nog eens bij dat afgewezen indieners sneller een aanknopingspunt voor een beroepsprocedure vinden als ze meer informatie krijgen. Al met al zou NWO – en dus de staat – duurder uit zijn, terwijl er voor de gemeenschap weinig te winnen valt.

Maar voor individuele wetenschappers maakt het wel iets uit. Hun carrière kan knakken of opbloeien dankzij een beurs van NWO. En de onderzoeksfinancier is een semi-publieke instelling: de commissies doen aan review, maar het bestuur neemt

Hoe werkt NWO?

Een wetenschapper heeft een goed idee voor een onderzoek. Hij schrijft een onderzoeksvoorstel en stuurt dat op naar NWO. En dan treedt de machinerie in werking.

Er zijn diverse wetenschapsdomeinen en verschillende soorten subsidie. Vermeulen deed een aanvraag in de zogeheten "open competitie", maar er zijn ook beurzen speciaal voor beginnende onderzoekers, ervaren onderzoekers en toponderzoekers. Voor al die verschillende domeinen en subsidies zijn er beoordelingscommissies van wetenschappers, maar die zijn ook niet alwetend. Elk onderzoeksvoorstel krijgt daarom kritiek van twee externe deskundige referenten en de aanvragers mogen een weerwoord schrijven om eventuele kritiek te weerleggen. In sommige subsidieprogramma's spreken de NWO-commissies met de beste aanvragers, andere procedures gaan helemaal schriftelijk.

Tot slot bepalen de commissies de rangorde van de indieners: hoe hoger men op de lijst staat, hoe groter de kans op subsidie. Formeel neemt het gebiedsbestuur daarna de daadwerkelijke beslissing. Slechts dertig mensen tekenden vorig jaar bezwaar aan, waarvan er vijf gegrond werden verklaard.

de formele besluiten. Dus hebben belanghebbenden in principe het recht alle mogelijke documenten te zien die betrekking hebben op dat besluit.

Voor Ben Vermeulen – tegenwoordig werkzaam bij de Raad van State – is de zaak na vier jaar procederen nog niet voorbij. NWO moet nu opnieuw een besluit over het bezwaar nemen. En dat zal niet meevallen. Vermeulen heeft er begrip voor dat NWO hier de tijd voor neemt, omdat er moeilijke kwesties rijzen: hoe kun je voorstellen uit verschillende wetenschapsgebieden zinnig tegen elkaar afwegen?

Hoe borg je het niveau van afstuderen in het hoger onderwijs?

Met de komst van het competentiegericht onderwijs, maar vooral met de introductie van de major-minorstructuur, ontstaat er steeds meer behoefte om het afstudeer-niveau van studenten goed te kunnen borgen. Hogeschool INHolland startte in 2007 hiervoor een project en onderzocht gedurende een aantal jaren de kwaliteit van het afstudeertraject bij de verschillende opleidingen. Hieronder de resultaten.

Alex Kemps
Nienke Bijlsma

Beide auteurs zijn werkzaam als onderwijskundig beleidsadviseur bij de dienst Onderwijs, Kwaliteit, Research en Development (OKR) van Hogeschool INHolland. Reageren op dit artikel kan door te e-mailen naar: alex.kemps@inholland.nl of nienke.bijlsma@inholland.nl

Hoe kun je als onderwijsinstelling garanderen dat studenten alle competenties op eindniveau beheersen als studenten een jaar buiten de deur studeren, naast dat zij vaak ook al een jaar elders bezig zijn met stage en afstuderen? Niet alleen binnen hogescholen is hier toenemende aandacht voor, ook bij de NVAO groeit de behoefte om controle uit te oefenen op het afstudeerniveau van studenten.

Voor Hogeschool INHolland was dit reden om nader onderzoek te doen naar de kwaliteit van het afstudeertraject bij de verschillende opleidingen. Daarom startte de hogeschool met het project "Borgen van niveau van afstuderen", dat uit de volgende drie deelprojecten bestond:

- Reviewen van de afstudeerhandleidingen van zo veel mogelijk opleidingen binnen de hogeschool aan de hand van een checklist met 49 items;
- Gedurende twee jaar volgen van de ontwikkelingen van de (herziening) van het afstudeertraject van vijf verschillende opleidingen;
- Tweemaal per jaar organiseren van miniconferenties rond dit thema en het ontwikkelen van een digitale leeromgeving voor afstudeercoördinatoren en afstudeerbegeleiders met als doel kennis delen.

Na tweeënhalf jaar kan de balans van het project opgemaakt worden en is het tijd om de lessons learned te delen. Er zijn in de studie jaren 2007-2008, 2008-2009 en 2009-2010 op basis van meer dan honderd afstudeerhandleidingen in totaal vijftien zestig reviewrapportages opgesteld (zie tabel 1) en zes miniconferenties gehouden. Op de laatste miniconferentie, gehouden op 20 april jongstleden, zijn vier lessons learned besproken in een groep van zeventien afstudeercoördinatoren en afstudeerbegeleiders. We zijn met hen in gesprek gegaan over vier belangrijke aspecten van het thema "Borgen van het niveau van afstuderen", te weten:

- Gecombineerde beoordeling;
- Afstuderen als fasetoetsing;
- Checklist;
- Kennisdeling.

studiejaar	2007-2008	2008-2009	2009-2010	totaal
	38	19	8	65

Tabel 1: Aantallen reviews afstudeerhandleidingen

Gecombineerde beoordeling

Hogeschool INHolland is in 2004 instellingsbreed gestart met competentiegericht onderwijs in een major-minor structuur. Bij de start van het project "Borgen van het niveau van afstuderen" in de herfst van 2007 was het eerste cohort studenten in de nieuwe opzet gestart met het afstudeerjaar. Toen werd helder dat deze studenten, die een groot deel van hun opleiding zelf konden samenstellen, soms wel heel breed werden opgeleid. De uitdaging was voor deze groep aan te tonen dat zij het beoogde eindniveau bereikt hadden en dat ze startbekwaam zijn voor de arbeidsmarkt. Startbekwaam staat voor een eindniveau dat is uitgedrukt in competenties.

Deze niveauaanduiding werd bij INHolland al geïntroduceerd vóór 2004, bij opleidingen met een bestaand programma dat borg stond voor de kwaliteit van de afgestudeerden. Met het gegeven dat studenten een aanzienlijk deel, tot wel vijftig procent, van het programma zelf konden samenstellen, werd een nieuwe wijze van borging van het eindniveau echter noodzakelijk. Opleidingen voorzagen vooral in deze borging door een koppeling te maken tussen competenties en onderwijsdelen, ook wel aangeduid als competentiematrix, toetsblauwdruk of mesorooier. Voor de eerste twee studie jaren ging dat door gaans goed omdat deze door alle studenten van de opleiding

groepsgewijs gevolgd worden. Een enkele opleiding verbond ook stage en afstuderen aan vastgestelde competenties, of stimuleerde studenten om eigen minoren te volgen. Echter voor veel opleidingen bleef er een onzekere factor zitten in de competenties waar studenten in het derde en vierde jaar aan werken. Deze onzekerheid wordt op twee manieren verkleind: met meer nadruk op het afstudeertraject en met zwaardere en explicietere eisen geven opleidingen steeds beter aan wat het eindniveau is. Het project met reviews op afstudeerhandleidingen is daar goed bij aangesloten. Zo hebben opleidingen sinds 2007 bij de beoordeling van afstudeerwerk zwaarder ingezet op bijvoorbeeld het niveau van het onderzoek, op bronnengebruik en op het niveau van moderne vreemde talen. Deze verzwarende heeft zich vertaald in leerlijnen waarin wordt gewerkt aan de ontwikkeling van respectievelijk onderzoeksvaardigheden, informatievaardigheden en talen. Steeds meer opleidingen vragen studenten om bij de houden wat hun positie is ten opzichte van het eindniveau van de opleiding, zoals dat in competenties is vastgelegd in landelijke afspraken. De Pabo van INHolland heeft daar bijvoorbeeld uitgebreid ervaring mee, maar ook in de andere domeinen wordt er steeds meer mee gewerkt. Dit gebeurt onder verschillende titels, zoals bijvoorbeeld het integraal beoordelingsmoment, portfolio-assessment of reflectieverslag. Opleidingen bereiden studenten daar al eerder in de opleiding op voor, door van hen een competentie-ontwikkelplan te vragen.

Met deze opzet ontstaat een gecombineerde beoordeling vanuit het opleidingsprogramma en het studietraject van de student zelf. In de review op de afstudeerhandleiding wordt hier ook toe aangezet met richtlijnen over de expliciete criteria bij de beoordeling van het afstudeerwerkstuk, alsook richtlijnen over de beoordeling van het eindniveau. Uit ons onderzoek blijkt dat afstudeercoördinatoren en afstudeerbegeleiders deze ontwikkeling bij hun opleidingen herkennen. Zij voegen daar een derde belangrijk aspect van borging aan toe: controle op het naleven van de beoordelingsprotocollen en het volledig invullen van de beoordelingsformulieren.

Afstuderen als fasetoets

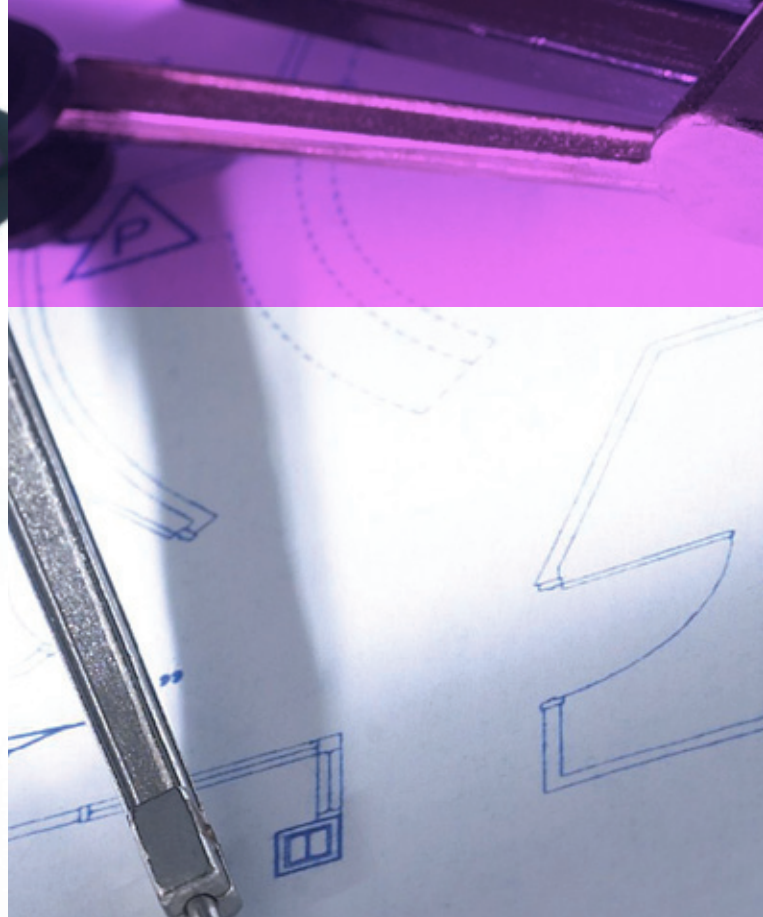
Hogeschool INHolland biedt opleidingen aan op meerdere locaties in de Randstad. Deze staan onder één Croho-nummer geregistreerd als zijnde één opleiding. Bij accreditatie wordt verondersteld dat alle studenten van deze opleiding worden getoetst op eenzelfde eindniveau. Dat kan door op alle locaties een identiek opleidingsprogramma, inclusief toetsen, te verzorgen, maar met verschillende docententeams en een verschillende regionale context is dat geen voor de hand liggende opzet. INHolland heeft het perspectief geschetst dat opleidingen over de locaties heen bij elke individuele student driemaal in de opleiding een fasetoets afneemt waarbij hij/zij integraal wordt beoordeeld op het niveau van competentie-beheersing. Ook het eindniveau van de opleiding wordt zo integraal bij de studenten beoordeeld. Dit perspectief staat in Backbone 2.0 beschreven, het onderwijsconcept van de hogeschool. Daarin worden ook enkele kenmerken van fasetoetsen genoemd:

- Het leerwegaafhankelijk karakter;
- Integrale meting van alle opleidingscompetenties op het desbetreffende niveau;
- Authentieke beroepssituaties als uitgangspunt;
- En één van de toetsen bestaat uit de 'body of knowledge'.

Zoals hierboven beschreven, vindt bij steeds meer INHolland-opleidingen aan het einde van de studie een integrale beoordeling op competenties plaats. Doorgaans in de vorm van een portfolio-assessment. Deze integrale beoordelingen worden in de loop van de jaren steeds beter. De vraag is of deze beoordelingen daarmee steeds meer overeenkomsten hebben of krijgen met de fasetoets. Een portfolio-assessment is een toetsing op alle competenties en het afstudeertraject vindt doorgaans plaats in een authentieke beroepssituatie. Er is echter geen duidelijke ontwikkeling te zien naar de expliciete toetsing op kennis en vaardigheden. Om de status van leerwegaafhankelijke toets te bereiken, waaraan studenten kunnen deelnemen via verschillende leerwegen, is validatie nodig van de fasetoets.

Tijdens de laatste miniconferentie werd aan afstudeercoördinatoren en afstudeerbegeleiders gevraagd of zij stappen zien in

de ontwikkeling van de integrale beoordeling bij afstuderen naar fasetoetsing. Zij gaven duidelijk te kennen dat zij leerweg-onafhankelijkheid bij fasetoetsing aan het eind van de studie vooralsnog niet gerealiseerd zien. Wel kan leerwegonafhankelijke fasetoetsing een waardevol instrument zijn bij zij-instromers. Voor wat betreft het afstuderen zien afstudeercoördinatoren vooral een ontwikkeling naar een gecombineerde beoordeling bij het afstuderen: naast de beoordeling van het afstudeeronderzoek of de Proeve van Bekwaamheid (PvB) staat dan een integrale beoordeling op competenties waarin de student aantoonst startbekwaam te zijn.

Checklist

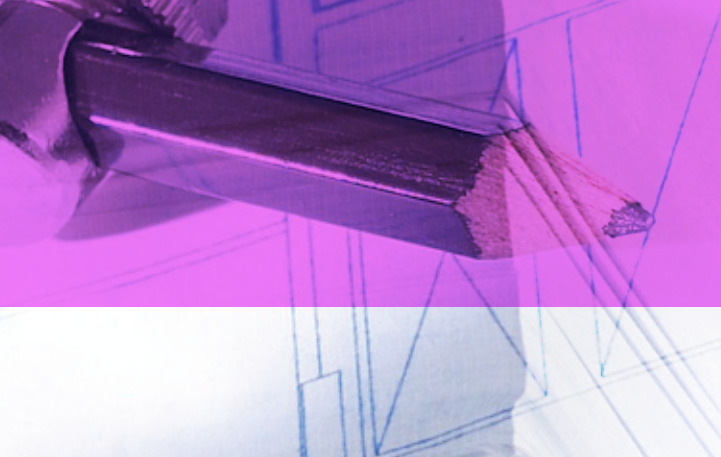
De eerste versie van de checklist van november 2007 is bij bijna alle reviewrapportages gebruikt. Pas recent is een tweede versie verschenen waarin de richtlijnen eenduidiger en beter te onderscheiden zijn beschreven, met een betere clustering van de richtlijnen. In dit artikel wordt ingegaan op de ervaringen met de eerste versie van de checklist.

De richtlijnen uit de checklist zijn afgeleid van het NVAO-accreditatiekader en van het INHolland onderwijsconcept Backbone 2.0. Een reviewrapport kent een vast format en bestaat uit:

- Een opleggerblad met metadata van de review (zoals titels en versies van handleidingen, contactpersonen, reviewers, versie checklist);
- Ruimte voor beschrijvende feedback (doorgaans anderhalf tot twee pagina's);
- Checklist met 49 richtlijnen, verdeeld over vijf categorieën:
 - Doel afstudeerfase (4 vragen);
 - Procedure/werkwijze afstudeerfase (11 vragen);
 - Beoordelingssystematiek (17 vragen);
 - Beoordelingscriteria (12 vragen);
 - Diverse punten (5 vragen).

Een heikel punt bij het reviewen van de afstudeerhandleidingen bleek vaak de set met beoordelingscriteria. Het aantal opleidingen dat voldeed aan de eis van concrete, eenduidige, betrouwbare en valide geoperationaliseerde beoordelingscriteria waarbij de schaalverdeling weloverwogen en goed was uitgewerkt, was summier. Toch bleek het wél voldoen aan deze eisen ook geen garantie voor kwaliteit; opleidingen die dit goed hadden uitgewerkt bleken in de praktijk te kampen met onuitvoerbaar lange beoordelingslijsten, die daarom niet werden gebruikt.

Is terugkeer naar het systeem dat in het verleden veel vaker werd gebruikt, namelijk erop vertrouwen dat docenten zonder beoordelingslijsten (intuïtief) prima in staat zijn om een oordeel over de kwaliteit van het afstudeerwerk te vellen, dan een alternatief? Immers experimenten laten zien dat beoordelaars prima in staat zijn om op basis van puur intuïtie een kwalitatief goed oordeel te vellen over de het niveau van de aankomend professional (zie o.a. Gladwell, 2005 en Dijksterhuis, 2007).

Tijdens de miniconferentie lieten afstudeercoördinatoren en afstudeerbegeleiders weten dat het afschaffen van beoordelingscriteria niet wenselijk is. Ze bieden volgens hen juist de mogelijkheid om studenten de goede richting op te sturen en om als docenten het gesprek hierover aan te gaan om op één lijn te komen. Het gaat dus om het vinden van de balans tussen enerzijds het verantwoorden van kwaliteit en anderzijds de uitvoerbaarheid. Een aantal opleidingen werkt inmiddels met een gebalanceerde doorontwikkelde beoordelingslijst waarvan de eerste resultaten positief zijn.

Kennisdeling

Met als doel kennisdeling tussen opleidingen onderling te bevorderen en daarmee te voorkomen dat opleidingen allemaal hetzelfde wiel moeten uitvinden, werden er gedurende het project verschillende miniconferenties georganiseerd. Ook werd er een digitale leeromgeving voor afstudeercoördinatoren en afstudeerbegeleiders ontwikkeld.

Na tweeënhalf jaar is duidelijk dat de digitale leeromgeving nauwelijks gebruikt wordt en dat de miniconferenties door een beperkte, maar vaste groep afstudeercoördinatoren van ongeveer twintig personen per bijeenkomst, werd bezocht. De oorzaak van dit gering aantal deelnemers lag volgens de mensen die de bijeenkomsten niet bezochten aan een te drukke agenda. Zij gaven desgevraagd aan dat bijeenkomsten werden georganiseerd op momenten die hen niet uitkwamen. Verder doorvragen leverde echter ook reacties op als: 'Ik vind dat ik nog te weinig te bieden heb, wij zijn nog niet zover in onze ontwikkelingen', of juist andersom: 'Wij zijn al een stuk verder in onze ontwikkeling en hebben onze weg eigenlijk wel gevonden'. De trouwe bezoekers van de miniconferenties zijn juist erg enthousiast over de bijeenkomsten en zien graag dat deze worden voortgezet. Wel vinden ze het soms lastig om verbanden te leggen met opleidingen uit andere clusters, die soms met heel andere trajecten bezig zijn. Bijeenkomsten per opleidingscluster zouden daarom een goede aanvulling zijn. De digitale leeromgeving was overigens voor beide groepen of onbekend, of niet interessant genoeg om te bezoeken en bood aldus geen meerwaarde.

Conclusie

Uit het project "Borgen van het niveau van afstuderen" blijkt dat de diversiteit onder opleidingen, wat betreft inrichting en vormgeving van het afstudeertraject, groot is. De ene

opleiding kiest voor de meer traditionele scriptie, de andere opleiding kiest voor een uitgebreide competentietoets, waarin de student aantoonbaar alle competenties op het gewenste niveau te beheersen. De scriptie, afstudeeropdracht of het afstudeerproject maken hier dan vaak deel van uit. Het ene afstudeertraject is wellicht meer van deze tijd, maar – zo blijkt uit het onderzoek – hoeft daarom zeker niet meer of minder van kwaliteit te zijn dan het meer traditionele afstudeertraject. Ook de werkwijze van hoe het afstudeertraject tot stand komt verschilt van opleiding tot opleiding. Er zijn medewerkers van opleidingen die bijeenkomsten bezoeken en zich laten inspireren door andere opleidingen, andere medewerkers en opleidingen vinden liever zelf het wiel uit, bezoeken geen bijeenkomsten en delen de kennis niet of nauwelijks. Ook hier is geen sprake van goed of fout, het is net wat het meest bij de opleiding en de bijbehorende onderwijsontwikkelaar past.

Waar het in het afstudeertraject vooral om lijkt te draaien, is het vinden van de balans: de kwaliteit van het afstudeertraject zelf en het niveau van de student hierbij dient enerzijds goed verantwoordbaar te zijn, anderzijds dient dit niet ten koste te gaan van de uitvoerbaarheid. De opleiding die deze balans weet te vinden kan zowel naar de NVAO, naar het werkveld als naar haar studenten en docenten een goed afstudeerniveau borgen.

Referenties

- Dijksterhuis, A., *Het slimme onbewuste, denken met gevoel*, Uitgeverij Bert Bakker, 2007.
- Gladwell, M., *Intuïtie, de kracht van denken zonder erbij na te denken*, Uitgeverij Contact, 2005.

Onderwijsonderzoek voor de praktijk

Een onderwerp dat vaak aan bod is geweest in deze rubriek is de – soms moeizame – relatie tussen onderwijs-onderzoek en onderwijspraktijk. De EARLI (European Association for Research on Learning and Instruction) probeert hier al enkele jaren iets aan te doen. Voor de vijfde keer, na het grote succes van de vorige bijeenkomsten, organiseert zij de EAPRIL-conferentie. Deze stond voorheen bekend als de PBPR (European Conference on Practice-based and Practitioner Research on Learning and Instruction) en sinds anderhalf jaar is er een nieuwe zuster-onderzoeksorganisatie voor: EAPRIL (European Association for Practitioner Research on Improving Learning). Inschrijven voor EAPRIL en/of de conferentie, die van 24 tot 26 november in Lissabon gehouden wordt, kan via: www.eapril.org/home.

Hoe krijgen we de leraar aan de computer?

Volgens velen valt de vernieuwing in het Nederlands onderwijs tegen. Hoewel sommigen breed uitgemeten in de pers hebben beweerd dat er in het Nederlands onderwijs te veel vernieuwd zou zijn, is er wanneer we kijken naar ict-gebruik een duidelijke aanwijzing dat Nederland achterblijft. Interessant is daarom een nieuwe studie van Tondeur, Van Braak en Valcke (2010) in Pedagogische studiën waarin geprobeerd wordt uit te zoeken wat de samenhang is tussen leraar- en schoolkenmerken, schoolkenmerken en ict-gebruik in de klaspraktijk. In deze studie ging het om een vragenlijstsonderzoek onder Vlaamse leraren en ict-coördinatoren in het primair onderwijs. Ook Tondeur, Van Braak en Valcke wijzen op het grote belang van ict voor onze kennissamenleving. De onderzoekers beginnen met vast te stellen dat het gebruik van ict op scholen tegenvalt en dat er grote verschillen bestaan in de wijze en mate van ict-gebruik, zowel tussen als binnen scholen. Opmerkelijk is dat in Vlaanderen het gebruik van ict in de klas zelf nauwelijks gestegen is in vier jaar tijd. Ict-gebruik ter ondersteuning van

het onderwijs is wel gestegen; gemiddeld met twee uur per week tot een totaal van zes uur per week. Wordt naar de aard van het ict-gebruik gekeken, dan blijkt dat leraren ict voornamelijk inschakelen om routinetaken in het onderwijs over te nemen, zoals bijvoorbeeld het inoefenen van leerstof. Ict inzetten om leerlingen aan te zetten tot een actief leerproces blijkt veel minder gebruikt te worden.

Hoe komt dit nu? De onderzoekers concluderen dat de onderwijsopvattingen van leraren in belangrijke mate invloed uitoefenen op het gebruik van ict in de klas. Leraren met constructivistische onderwijsopvattingen gebruiken ict duidelijk vaker. Leraren met meer traditionele onderwijsopvattingen staan juist negatiever tegenover ict-gebruik. De onderzoekers concluderen dat leraren met traditionele onderwijsopvattingen vooral moeite hebben met het toekennen van meer vrijheidsgraden aan leerlingen en ict vooral niet willen gebruiken als dat dit meer leerlingvrijheid tot gevolg heeft.

Omdat de onderwijsopvattingen van docenten dus bepalend zijn voor de mate waarin ze enthousiast zijn over het gebruik van ict, stellen de onderzoekers dat het belangrijk is dat deze opvattingen meegenomen moeten worden bij het maken van het lokale ict-schoolebeleid, zodat docenten zich meer betrokken voelen. Met andere woorden: voer geen gebruik van ict in dat de vrijheid van leerlingen vergroot als de leraren daar niet achter staan. Naast deze belangrijke docentopvattingen zijn ook nog andere factoren die het ict-gebruik kunnen bevorderen of belemmeren. Een zeer voor de hand liggende: er moeten voldoende computers op school zijn met een goede internetverbinding.

- Tondeur, J., van Braak, J., & Valcke, M. (2010). De invloed van leraar- en schoolkenmerken op het gebruik van ICT in het lager onderwijs. *Pedagogische studiën*, 87, 91-104.

Onderwijs is meer

Meestal liggen de Verenigde Staten iets voor op Nederland. Ontwikkelingen die in de VS beginnen, dringen vaak een paar jaar later door in Europa en ons land. Dat patroon is duidelijk te zien in het onderwijs. Waar in de VS het aan onderwijs gekoppelde breinonderzoek een jaar of tien geleden een hype was die daar inmiddels weer over haar hoogtepunt heen is, is het iets dat momenteel in ons land tamelijk veel aandacht krijgt. Hetzelfde geldt voor toetsgericht en opbrengstgericht werken in het onderwijs. Op dit moment staan de basisvaardigheden – zoals rekenen en taal – in een warme belangstelling in ons land. Vaak wordt dit gekoppeld aan zorgen over bepaalde, al dan niet achtergestelde, groepen in de samenleving. In de VS zagen we dit terug in de No child left behind act van de regering Bush in 2001. Standaardtoetsing, sterke opbrengstgerichtheid en meten van wat kwantitatief gemeten kan worden, daar draaide het om. Waar deze ontwikkeling op dit moment in Nederland nog volop aandacht krijgt, zien we in de VS een kentering. Er wordt op gewezen dat onderwijs niet alleen draait om het halen van hoge toetscores. In de laatste Monitor on Psychology, het huisblad van de gerenommeerde American Psychological Association, staan enkele artikelen die blijken geven van deze kentering. DeAngelis (2010) vat die kentering als volgt samen: 'De droeve waarheid is dat de meeste scholen in de VS niet veel doen om een goede mentale gezondheid en goede relaties met vrienden en ouderen te stimuleren.' (p. 46, vertaald door redactie). Uit gegevens blijkt, aldus DeAngelis, dat slechts 29 procent van de kinderen vindt dat hun school te omschrijven is als een ondersteunende en stimulerende omgeving. Door de onderzoekers wordt gepleit voor een grotere nadruk van het onderwijs op de ontwikkeling van emotionele competenties, sociaal leren, goed burgerschap en verantwoordelijkheid. Het is een tendens die ook in Nederland aandacht begint te krijgen, bijvoorbeeld in de vorm van burgerschap-

competenties. Misschien klinkt dat wat vaag, of is de opbrengst daarvan pas heel laat of alleen indirect aan te tonen, maar uiteindelijk is dit alles, zo stellen de onderzoekers in de Monitor on Psychology, ook beter voor leerprestaties. En dat is geruststellend voor velen, want zo valt er toch iets te meten.

- DeAngelis, T. (2010). Social awareness + emotional skills = successful kids. Monitor on Psychology, 41, 46-49.
- DeAngelis, T. (2010). Another tool for special ED. Monitor on Psychology, 41, 50-51.
- Clay, R. (2010). It's father's day. Monitor on Psychology, 41, 52-55.

Op herhaling: leren met meer effect

Eerder werd in deze rubriek aandacht besteed aan Leren met meer effect, een (onderzoeks)programmalijn die door Kennisnet werd gefinancierd. Tien scholen deden tien projecten waaraan ook tien keer wetenschappelijk onderzoek verbonden was. Steeds ging het om een toepassing waarbij ict een rol speelde, steeds was het erop gericht om onderwijs beter (effectiever of efficiënter) te maken en steeds was het startpunt een vraagstelling of ontwikkelingsvraag van een school zelf. Het ging om projecten rondom bijvoorbeeld de inzet van E-coaches, Taaltuinen en Wiskunde zonder boek.

Deze experimenten en de resultaten werden beschreven in een interessante, gratis opvraagbare rapportage. De onderzoeksdoorlooptijd was een jaar. Eigenlijk realiseerden de onderzoekers zich meteen dat ze in dat ene jaar ook veel implementatie- en aanloopproblemen zouden meten. Immers: voordat je een nieuw onderwijskundig idee goed kunt meten moet het eerst goed lopen op een school, anders meet je alleen maar aanloopproblemen. Daarom werd succesvol bepleit om het onderzoek een jaar te verlengen. Ook dit onderzoek werd uitgevoerd door het Amsterdamse Kohnstamm Instituut.

Na dat extra jaar is nu geconcludeerd dat ict-onderwijs inderdaad kan verbeteren, maar tegelijkertijd zijn de opbrengsten in

het onderwijs zelden exclusief toe te schrijven aan ict. Meestal is het een combinatie met het nadenken over wat je met je onderwijsvernieuwing wilt bereiken en hoe dat het beste te realiseren is. Ict is dus niet alleen een handig middel, waarmee je allerlei praktische problemen kunt oplossen of communicatie kunt verbeteren, het lijkt juist ook als een soort katalysator het denken over onderwijs te kunnen stimuleren, zo stellen de onderzoekers vast.

Een andere belangrijke conclusie is dat uit het onderzoek blijkt dat zowel de steun van leraren als van de schoolleiding absoluut nodig zijn om succesvol te zijn. Projecten die wat dat betreft niet in balans zijn maken aanzienlijk minder kans om een succes te worden.

- Van Eck, E., Heemskerk, I., & Meijer, J. (2010). Opbrengsten van leren met meer effect. Zoetermeer: Kennisnet.
- Voor de onderzoeksrapporten zie: <http://onderzoek.kennisnet.nl/>

Na 12 jaargangen Onderwijs-Innovatie, 45 rubrieken Onderzoeksnieuws, meer dan 100 onderzoeken beschreven te hebben en bijna 100.00 woorden aan kopij heeft Rob Martens aangegeven te willen stoppen met het verzorgen van de rubriek Onderzoeksnieuws.

De afgelopen 12 jaren heeft Martens op kundige, enthousiaste en soms ook kritische wijze geschreven over nationaal en internationaal onderwijsonderzoek. De redactie is hem hiervoor zeer erkentelijk en is blij dat hij behouden blijft voor dit tijdschrift. Vanaf september gaat Martens zich namelijk voor Ol richten op meer opiniërende (nieuws)artikelen.

Op deze plaats wil de redactie hem hartelijk danken voor zijn inspanningen van de afgelopen jaren en hem veel succes toewensen in zijn nieuwe rol.

Nadira Saab neemt de plaats in van Rob Martens wat betreft de rubriek Onderzoeksnieuws. Zij is universitair docent bij de vakgroep Onderwijsstudies, Universiteit Leiden. Haar onderzoek richt zich op samenwerkend leren, motivatie, assessment en innovatieve leeromgevingen. Daarnaast heeft Saab een eigen onderzoeks- en adviesbureau: Zenith Education. De redactie wenst haar veel succes en plezier bij het verzorgen van deze rubriek.

Vervolg van pagina 16

verteld?', tot 'Als er geen waarheden zijn, als alles kan worden gefalsificeerd, wat is dan nog het nut van onderzoek?'. Pas als deze zaken zijn besproken met de studenten, pas als ze hierop hebben gereflecteerd tijdens de colleges en pas als ze hebben geoefend in het ter discussie stellen van allerlei waarheden die ze hebben geleerd, wordt stilaan geaccepteerd dat er geen onomstotelijke waarheden bestaan.

Herprogrammeren

De grootte van de weerstand blijkt ook uit de emoties die deze experimenten oproepen en de lange tijdsperiode die nodig is om studenten te herprogrammeren. Zo lopen elk jaar enkele studenten wanhopig huilend de klas uit omdat ze hun eigen zekerheden kwijtraken doordat de docent geen zekerheden biedt en van hen juist verwacht dat ze zekerheden ter discussie stellen.

De praktijk leert overigens dat óók veel docenten vast zitten in de cultuur van dé waarheid. Zo kreeg ik een aantal jaren geleden het verzoek een gastcollege over wetenschapsfilosofie te geven aan propedeusestudenten, die kwamen luisteren onder het toezicht van een tiental collega's. Het resultaat was verbijsterend. Ik was expliciet uitgenodigd voor dit gastcollege om studenten aan het denken te zetten, maar na afloop waren de collega's op één na allemaal diep geschokt, beledigd en boos. Door mijn college zou hun deskundigheid in twijfel getrokken zijn en zouden studenten in twijfel worden gebracht waardoor hun motivatie voor de studie zou afnemen. Dezelfde weerstand komt naar voren uit verhalen van studenten. Zij vertellen elk jaar opnieuw dat docenten het over het algemeen niet op prijs stellen als ze worden tegengesproken. Sterker nog, ze vertellen dat er soms studenten uit de les worden verwijderd die een theorie of model openlijk ter discussie durven stellen.

Vraagtekens

De cultuur van dé waarheid zit blijkbaar diep geworteld. En hoewel dat begrijpelijk is vanuit historisch perspectief kunnen er diverse vraagtekens bij worden geplaatst.

Ten eerste is er het onderwijskundige perspectief. Zoals hiervoor aangegeven is het effectiever om studenten twijfel te bieden.

Dat bevordert een actieve houding, alsmede het analytische en creatieve vermogen om tot innovaties te komen.

Ten tweede is er het wetenschappelijke perspectief.

Wetenschappers als Kuhn (1962), Feyerabend (1975), Habermas (1982) en Glaserfeld (1989) hebben reeds decennia geleden de wereld ervan weten te overtuigen dat er meerdere waarheden zijn. Waarom is deze opvatting na al deze decennia nog steeds niet doorgedrongen in ons onderwijs?

Ten derde is er het democratisch perspectief. Waarom hebben docenten niet expliciet tot taak om studenten bij elke les te vertellen dat er ook andere visies op dé werkelijkheid zijn?

Ten vierde is er het maatschappelijk perspectief. Het versterken van de grondhouding dat er meerdere waarheden zijn vergroot de acceptatie van andersdenkenden.

De moraal van dit verhaal is evident. We willen groeien in de richting van een innovatieve kennismaatschappij, maar vanuit historisch perspectief zitten we nog vast aan de cultuur van dé waarheid. Dit is een weerbarstige cultuur en het doorbreken hiervan impliceert een verdere democratisering van onze samenleving: leerkrachten die leerlingen en studenten er telkens weer op wijzen dat bij onze kennis vraagtekens kunnen worden gezet, hen telkens laten zien dat er ook andere waarheden zijn en hen de geestelijke vrijheid bieden om hier zelf een keuze uit te maken. Als we deze weg in het onderwijs gaan bewandelen, voorzie ik een reuzenstap in de goede richting.

Literatuur

- Delnooz, P.V.A., Onderwijs, Onderzoek en de kunst van het creatieve denken; proefschrift Katholieke Universiteit Brabant; Tilburg, 2008.
- Feyerabend, P., Against method; NLB; London, 1975.
- Garfinkel, H., Studies of the routine grounds of everyday activities; In: reader hoofdvak sociologie; redactie Vrijhof; R.U. Utrecht; Utrecht, 1982.
- Glaserfeld, von E., Cognition, construction of knowledge and teaching, 1989; artikel gepubliceerd op internet: <http://srri.nsm.umass.edu/von-Glaserfeld/onlinePapers/html/117.html>, 2007.
- Habermas, J., Theorie des kommunikativen Handelns; Suhrkamp Verlag; Frankfurt am Main, 1982.
- Kuhn, T.S., The structure of scientific revolutions; University of Chicago Press; Chicago, 1962.
- Lunenberg, M. e.a., Waarom zouden docenten en opleiders geen onderzoek mogen doen?; In: Tijdschrift voor lerarenopleiders, 27 (2), 2006.
- Verschuren P.J.M., Falende universiteit. Voer voor methodologen; Socio-logische Gids, vol. 4, 2002.

Beter inwerken leidt tot hoger resultaat

Nieuwe medewerkers en stagiairs moeten vaak zelf hun weg vinden in hun functie, de nieuwe omgeving en manier van werken. De toegevoegde waarde van nieuwe medewerkers wordt daarom dikwijls niet optimaal benut. Om daar iets aan te doen ontwikkelde Van Ooijen het Company Entrance Model als praktisch hulpmiddel voor het begeleiden van nieuwe medewerkers. Hieronder een inleiding in het model.

Wanneer een nieuwe medewerker of stagiair voor het eerst een organisatie binnenkomt, breekt er voor de betrokken partijen een spannende periode aan. Voor de medewerker is het vooral de start van een onzekere overgangsperiode van de oude vertrouwde omgeving naar de nieuwe werkomgeving. In deze overgangsperiode vindt allereerst kennismaking plaats met collega's, de werkplek en de bedrijfsvoering. Vervolgens zal de nieuwe medewerker zijn/haar kennis, vaardigheden en houding moeten gaan afstemmen op wat gewenst is voor de uitvoering van de werkzaamheden. Uiteindelijk wordt deze overgangsperiode afgesloten wanneer de nieuwe medewerker een bepaald stadium van zelfredzaamheid bereikt. In welk tijdsbestek deze periode wordt doorlopen is in hoge mate afhankelijk van de achtergrond van de nieuwe medewerker in relatie tot de aard van de functie en inhoud van de werkzaamheden. Met name net afgestudeerden hebben tijd nodig voor de omschakeling van de onderwijssituatie naar de werksituatie. Vanuit de onderwijssector wordt hierop ingespeeld door te sturen op praktijkgericht onderwijs: stage en competentiegericht onderwijs.

Eigen weg

Vanuit het oogpunt van de werkgever is de overgangsperiode een periode waarin met name gekeken wordt naar de geschiktheid van de nieuwe werknemer. De werkgever heeft uiteraard baat bij goed ingewerkte medewerkers, daarom doorlopen sommige nieuwe medewerkers in de regel een inwerktraject, al dan niet aangevuld met een leertraject. Het rendement van zo'n duur en intensief traject is dikwijls lastig te meten en vaak zien werkgevers daarom af van een uitvoerig en individueel opgezet begeleidingstraject. Dit betekent dat een nieuwe werknemer overwegend zijn eigen weg moet vinden in de hoeveelheid bedrijfsinformatie, de te hanteren werkwijze en het ontwikkelen van competenties. De praktijk leert dat dit in de regel nogal reactief en ongestructureerd gebeurt. Als gevolg hiervan is de zelfstandige inwerkperiode van nieuwe medewerkers on-

nodig lang en wordt hierdoor het stadium van zelfredzaamheid onnodig opgerekt. Een manier om op eenvoudige wijze beter grip op deze situatie te krijgen is door gebruik te maken van het Company Entrance Model (CEM).

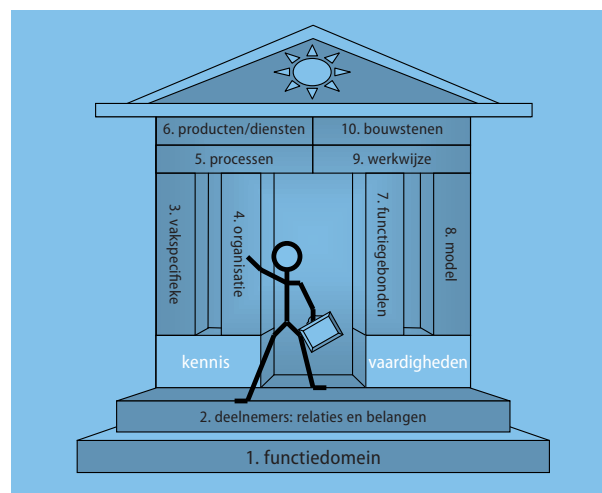
Stapsgewijs

Het CEM omvat een methode waarmee volgens een competentiegeoriënteerde aanpak gericht en stapsgewijs inzicht wordt verschaft in de basiselementen van een nieuw functiedomein met als doel de nieuwe medewerker eerder en beter klaar te stomen voor een zelfstandige en succesvolle uitoefening van zijn functie.

In het model wordt een situatie weergegeven waarbij een persoon na het betreden van de traptreden op het punt staat een gebouw binnen te gaan. Deze situatie staat voor de eerste stap van een nieuwe medewerker in de organisatie. In totaal zijn er tien stappen te nemen. Het gebouw zelf staat voor het functiehuis van de nieuwe medewerker en is figuurlijk gezien het nieuwe onderkomen.

Ruud van Ooijen

Reacties op dit artikel kunnen gestuurd worden naar: ruudvooijen@hotmail.com

De bedoeling van het stappenplan is het helder neerzetten van een raamwerk dat als integraal vertrekportaal dient voor nieuwe medewerkers. Dit zorgt ervoor dat zij de hoeveelheid nieuwe informatie makkelijker tot zich kunnen nemen en zet aan tot het vergaren van de benodigde informatie. De opmaak van het model bestaat uit vaste onderwerpen (basiselementen), die als kapstok fungeren voor het onderliggende deelgebied. Het model richt zich op het inzichtelijk maken van de basiselementen van een nieuw functiedomein met als doel nieuwe medewerkers eerder en beter klaar te stomen voor een zelfstandige en succesvolle uitoefening van de functie. De te nemen stappen, die hieronder kort worden toegelicht, zijn gerelateerd aan de volgende onderwerpen:

1. Functiedomein en doel;
2. Deelnemers, relaties en belangen;
3. Vakspecifieke kennis;
4. Kennis ten aanzien van de organisatie;
5. Processen;
6. Producten en diensten;
7. Functiegebonden vaardigheden;
8. Vaardighedenmodel;
9. Werkwijze;
10. Bouwstenen.

De tien stappen

De eerste stap in het model betreft het vaststellen van het functiedomein in combinatie met het bepalen van een doel. Het functiedomein is de werkomgeving van de nieuwe medewerker. Het vaststellen ervan gebeurt door het geven van een omschrijving

aan het betreffende functiedomein. De bedoeling hiervan is om de medewerker een globaal beeld te geven van de context en reikwijdte van de functie.

Met stap 2 worden de deelnemers aan het functiedomein in kaart gebracht. Uitgangspunt is het maken van een profiel van de nieuwe medewerker. Vervolgens is het de bedoeling om de overige deelnemers, werkrelaties en belangen in beeld te brengen.

Zoals uit het model blijkt, is het kennisblok onderverdeeld in twee delen, namelijk de specifieke vakkennis van een nieuwe medewerker (stap 3) en de specifieke organisatiekennis van een nieuwe medewerker (stap 4). De specifieke vakkennis heeft betrekking op de (vak)kennis van de medewerker in relatie tot de kennisbehoefte die voortvloeit uit de vaststelling van het takenpakket. In de nieuwe omgeving zal de kennis van de medewerker moeten matchen met de kennisbehoefte van de organisatie. Deze kennisbehoefte kan door de organisatie zelf in kaart worden gebracht of door bijvoorbeeld een beroepsorganisatie.

Stap 4 van het model verbindt de basisbeginselen uit de organisatiekunde met de eigen organisatie. Aangenomen mag worden dat de meeste starters beschikken over voldoende basis-kennis met betrekking tot het onderwerp organisatiekunde.

Vaardigheden

Bij stap 5 is het de bedoeling de nieuwe medewerker vanuit een procesmatige benadering meer inzicht te geven in het functiedomein. Bedrijfsprocessen worden in de praktijk vaak opgesplitst in twee typen: uitvoerende en besturende processen,

COLOFON

OnderwijsInnovatie is een uitgave van de Open Universiteit Nederland. Het tijdschrift verschijnt vier keer per jaar.

De redactie wordt bijgestaan door een redactieraad, samengesteld uit de volgende personen: prof.dr. Els Boshuizen (vz., Open Universiteit), prof.dr. Paquita Perez Salgado (Open Universiteit), prof.dr. Cees van Vleuten (Universiteit Maastricht), prof.dr. Jan Elen (Katholieke Universiteit Leuven), drs. Ruud Duvekot (Hogeschool INHolland), Allert de Geus (Docentenbank), Hans Hoogeveen, dr. Otto Jelsma (ROC ID College), dr. Gerard Straetmans (Cito/Saxion), Luc Vandeput (Katholieke Hogeschool Leuven)

Hoofredactie

Nathalie Dhondt
Telefoon: 045 - 576 2256
E-mail: onderwijs.innovatie@ou.nl
Website: www.ouderwijsinnovatie.nl

Bureau redactie

Coen Voogd
Telefoon: 045 - 576 2312 Fax: 045 - 576 2908
E-mail: coen.voogd@ou.nl

Bladmanagement

IDNK Communicatie, Deventer
E-mail: info@idnk.nl

Teksten

Sijmen van Wijk, Sanne de Roever, Hans Olthof, Hoger Onderwijs Persbureau, Tim de Hullu, Frans Nauta, Paul V.A. Delnooz, M.F. van der Schaaf, R.H.J. Erkens, W.S. van der Hel, A.D.C. Jaarsma, Nebula, Bas Belleman, Alex Kemps, Nienke Bijlsma, Rob Martens, Ruud van Ooijen

Grafische vormgeving en beeldredactie

Crasborn Grafisch Ontwerpers bno,
Valkenburg a.d. Geul, www.crasborn.nl

Drukker

OBT bv, Den Haag

Advertenties

Kloosterhof Acquisitie Services
Telefoon: 0475 - 59 7151 Fax: 0475 - 59 7153
E-mail: info@kloosterhof.nl

Adres hoofdvesting

Open Universiteit Nederland
Valkenburgerweg 177, 6419 AT Heerlen
Telefoon: 045 - 576 2888 Fax: 045 - 576 2269
Website: www.ou.nl

Geïnteresseerden in onderwijsinnovaties kunnen een gratis abonnement aanvragen via de website www.ouderwijsinnovatie.nl. Abonnees worden verzocht via deze website hun (adres)gegevens actueel te houden, of het abonnement op te zeggen. Ook extra exemplaren en/of oude nummers kunnen via de website besteld worden. Persberichten, nieuws en artikelen kunnen gestuurd worden naar: onderwijs.innovatie@ou.nl of naar info@idnk.nl.

Het volgende nummer van

OnderwijsInnovatie verschijnt op 18 september 2010. De deadline is 4 augustus 2010. Bijdragen mailen naar: onderwijs.innovatie@ou.nl of info@idnk.nl.

© Copyright Open Universiteit Nederland
Overname van (delen van) artikelen is toegestaan na schriftelijke toestemming van de redactie. Voor overname van illustraties en foto's is ook toestemming vereist.

Meer informatie: onderwijs.innovatie@ou.nl
ISSN 1389-4595
12e jaargang, nummer 2, juni 2010

waarbij de uitvoerende processen verdeeld zijn in twee groepen: primair en secundair.

Naast een procesmatige benadering kan de uitvoering ook vanuit een productmatige benadering worden gezien. Deze benadering is gebaseerd op een vraag en aanbodrelatie waarbij de medewerker dan wel de afdeling als leverancier fungeert van producten en diensten voor de interne afnemers.

Met het beschikbaar stellen van de producten en diensten (stap 6) komt de medewerker tegemoet aan de behoefte van de organisatie. Naast kennis vertegenwoordigt het thema vaardigheden het tweede fundament van het functiehuis van de nieuwe medewerker. Vaardigheden kunnen omschreven worden als kundigheden van de medewerker die nodig zijn bij de uitoefening van de functie. Ook dit thema is verdeeld in twee gedeeltes. Het eerste deel heeft betrekking op de functiegebonden vaardigheden van de medewerker (stap 7), het tweede gedeelte bestaat uit de toepassing van het vaardighedenmodel (stap 8).

Stap 7 is vergelijkbaar met stap 3: ook hier geldt dat de vaardigheden van de medewerker moeten matchen met de benodigde vaardigheden.

Stap 8 staat in het teken van het vaardighedenmodel. Dit model geeft de gebruiker een instrument om vaardigheden in een functioneel-perspectief te plaatsen. Dit gebeurt aan de hand van vier indelingscriteria die de werkstroom en de twee werkniveaus vertegenwoordigen: input, output, inhoud en proces.

Bewustzijnskader

Werkzaamheden worden vaak volgens een systematische aanpak uitgevoerd waarin handelingen bewust dan wel onbewust worden toegepast. Stap 9 heeft tot doel inzicht te verschaffen in de diverse voorgeschreven en gewenste werkvormen.

Daarnaast is het de bedoeling dat er een bewustzijnskader wordt gecreëerd, waarin de nieuwe medewerker het geheel aan activiteiten in een context kan plaatsen en daar naar kan handelen. Uiteraard rekeninghoudend met de toegestane handelingsvrijheid.

De laatste stap in het model (stap 10) is gericht op het kunnen vervaardigen en/of toepassen van producten en diensten. Hiervoor dient de nieuwe medewerker inzicht te krijgen in de bouwstenen van een product of dienst. Deze bouwstenen zijn de specifieke bestanddelen die samen een product of dienst vormen. In het onderwijs kan het lessenpakket Duits als product worden gezien. De bouwstenen zijn: het studieboek, de syllabus, de docenthandleiding en oefenopgaven.

Voor nieuwe medewerkers is het lastig om in het begin van hun nieuwe functie de juiste balans te vinden tussen gecreëerde verwachting en eigen inbreng. Het CEM geeft hen en de organisatie een praktisch handvat om de overgangperiode goed te monitoren, managen en af te sluiten.

